

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Protinacističtí odbojáři z Teplicka a severozápadních Čech
Anti-Nazi resistance fighters from Teplice and northwestern
Bohemia

Štěpán Růžička

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Koura, Ph.D

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: Dějepis a Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Protinacističtí odbojáři z Teplicka a severozápadních Čech potvrzují, že jsem ji vypracoval/a pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 19. června 2022

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval vedoucímu práce panu doc. PhDr. Petru Kourovi Ph. za jeho rady, jakožto uznávaného odborníka na tuto tematiku. Dále také děkuji paní Jančárkové a Bartoškové za užitečné informace.

ABSTRAKT

Hlavním tématem této práce je domácí protinacistický odboj v letech 1938 – 1945 na území severozápadních Čech, zejména na Teplicku, který je vylíčen prostřednictvím životů významných odbojářů pocházejících či působících v této oblasti. Zmíněni jsou odbojáři z tohoto kraje, kteří však po zabránění pohraničí působili mimo toto území, zejména v Praze i na dalších místech v Protektorátu Čechy a Morava. A to konkrétně v rámci sokolského odboje a uskupení ÚVOD – Krušnohoří. Své místo v práci zaujímají i členové komunistického odboje a jeho regionálních nadnárodních složek v Podkrušnohoří často složených i ze sudetoněmeckých antifašistů. Pro širší vysvětlení historického kontextu odbojových akcí za druhé světové války na tomto území jsou zároveň v práci stručně popsány důležité události, data či osoby přímo související s tímto tématem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Teplicko; odboj; severozápadní Čechy; Protektorát Čechy a Morava; Česká obec sokolská; Říšská župa Sudety; ÚVOD – Krušnohoří; sudetoněmečtí antifašisté; komunistický odboj; Sokolská župa Krušnohorská – Kukaňova; operace Anthropoid

ABSTRACT

The main topic of this work will be the domestic anti-Nazi resistance in the years 1938 – 1945 in the territory of northwestern Bohemia, especially Teplice, which will be portrayed through the lives of important resistance fighters from or operating in this area. Resistance fighters from this region will be mentioned, but after the occupation of the border, they operated outside this area, especially in Prague and other places in the Protectorate of Bohemia and Moravia. Specifically, within the Sokol resistance and the ÚVOD – Krušnohoří. Furthermore, the communist resistance and its regional supranational elements in the Ore Mountains region, often composed of Sudeten German anti-fascists. For a broader explanation of the historical context of resistance actions during the Second World War in this area, the work also briefly describes important events, dates, or persons directly related to this topic.

KEYWORDS

Teplice; resistance; northwestern Bohemia; Protectorate of Bohemia and Moravia; Czech Sokolská organization; imperial county Sudety; ÚVOD – Ore Mountains; Sudeten German anti-fascists; communist resistance; the Ore Mountains – Kukaňova Sokol County; Operation Anthropoid

Obsah

Úvod.....	1
1 Odboj v severozápadním pohraničí.....	3
1.1 Zabraní pohraničí a Říšská župa Sudety	5
2 ÚVOD–Krušnohoří	8
2.1 Bohumil Bachura.....	11
3 Sudetoněmečtí antifašisté.....	14
3.1 Herta Lindnerová.....	16
3.1.1 Lipoví bratři a skupina mladých horolezců.....	17
3.1.2 Müllerova skupina „šesti“	18
3.2 Leopold Pölzl Gruppe	21
4 Komunistický odboj	23
4.1 Karel Aksamit	27
4.2 Jan Podracký	29
5 Sokolové z Krušnohorské župy Kukaňovy v odboji.....	31
5.1 OSVO a Protektorát Čechy a Morava	33
5.2 Operace Anthropoid.....	37
5.2.1 Jan Zelenka s rodinou.....	40
5.2.2 Bedřich Kubice s manželkou.....	43
5.2.3 Anna a Miroslav Moravcovi.....	45
5.2.4 Další pražští sokolští odbojáři	46
5.3 Sokolští krušnohorští odbojáři mimo Prahu.....	47
5.3.1 Václav Hejna	47
5.3.2 Jaroslav Pešata.....	48
6 Další odbojáři z Teplicka	49
Závěr	51
Seznam zkratk	55
Seznam pramenů a literatury.....	57
Přílohy.....	64

Úvod

Téma odboje patří k populárním a poměrně často zpracovávaným tématům našich dějin. Rád bych však v této práci připomněl a vyzdvihl odbojové činy méně či více známých osobností pocházejících či určitou dobu působících v oblasti, ze které pocházím. Podnětem k sepsání této práce byl fakt, že tomuto tématu se zatím nedostalo uceleného zpracování. Má práce se zabývá domácími protinacistickými odbojáři ze severozápadních Čech, konkrétně z Teplicka. Jejich prostřednictvím bude stručně vylíčen celkový kontext fungování československého domácího odboje za 2. světové války, důraz bude také kladen na to, jaké podmínky pro vedení odboje panovaly v okupovaném pohraničí či v Protektorátu Čechy a Morava. Přičemž protinacistický odboj lze obecně definovat jako organizovanou činnost určitých osob či skupin, které svou ilegální činností bojovali proti nacistickému režimu.

Časově se práce věnuje zejména době mezi lety 1938–1945. Koncipovaná je chronologicky, a to od obsazení československého pohraničí po ukončení 2. světové války. Stručně jsou však zmíněny i významné události z let předchozích (všesokolské slety) či z let po skončení války (odsun sudetských Němců, protikomunistický odboj ad.), z důvodu doplnění celkového historicko-politického kontextu dobových událostí. Popsány budou životy, významné události a činy jednotlivých osobností Teplicka se zaměřením na jejich ilegální činnost. Územně se práce bude věnovat severozápadním (někdy také severním) Čechám, zaměřovaným také s pojmem Podkrušnohoří. Zejména přibližně dnešnímu teplickému okresu, popřípadě blízkému okolí, ve kterém byla určitými skupinami prováděna rezistenční činnost. Některé odbojové skupiny v této oblasti však nepůsobily jen na jednom určitém území, ale často v rámci širší ilegální sítě po celém ústeckém vládním obvodu Říšské župy sudetské. Například sudetoněmečtí antifašisté spolupracovali s odbojáři z blízkého Saska.

Řeč bude také o sokolech z Krušnohorské župy Kukaňovy, kteří působili na Teplicku, ale kvůli záboru pohraničí opustili své domovy. Přesunuli se převážně do Prahy, kde působili v organizacích JINDRA a skupině Říjen a výrazně pomohli k provedení „atentátu“ na Reinharda Heydricha. Proto zde bude stručně zmíněna jejich ilegální činnost v hlavním městě, zejména začlenění do široké struktury domácího demokratického odboje, konkrétní zásluhy na provedení operace Anthropoid, ale také jejich předválečné působení v pohraničí. Kvůli těmto významným událostem zde bude více popsán celkový vývoj událostí v Protektorátu, avšak jen obecně, neboť k událostem jako „atentát“ nebo

heydrichiáda toho bylo napsáno mnoho. Okrajově se dále zmíním také o aktivitách dalších odbojářů z Teplicka, kteří po vystěhování z této oblasti vykonávali odbojovou činnost jinde v Protektorátu (na Pardubicku při spolupráci s výsadkem Silver A, Sedlčansku ad.). Kromě sokolského odboje je práce rozdělena na další čtyři pomyslné části, dle charakteru vedení odboje, ideologického či národního hlediska. Budu se snažit zmínit nejvýraznější představitele a jednotlivá odbojová uskupení, která nejsou dosud více známá, ale přesto k nim lze dohledat dostatečné množství archivních dokumentů. Nutné je ale zmínit, že dělení odbojářů do jednotlivých skupin nebo větších struktur je spíše snahou současných historiků a v dobovém kontextu příslušnost k určitému uskupení nebyla určující ani neměla takový význam. Odbojové skupiny většinou neměly pojmenování, které jim dnes dáváme, strukturálně se jednotlivé skupiny překrývaly, a je tak obtížné některé odbojáře do daného proudu či uskupení zařadit.

První část se zabývá tzv. demokratickým odbojem a jeho působením v oblasti severozápadních Čech. Jedná se hlavně o skupinu ÚVOD–Krušnohoří v čele s Bohumilem Bachurou, který organizaci řídil z Prahy. Zároveň bych zde stručně nastínil politickou situaci v pohraničí a podmínky pro vedení rezistenční činnosti. Další část pojednává o tzv. německých (sudetoněmeckých) antifašistech, kteří již před rokem 1938 působili v pohraničí a zejména blízkém Sasku. Obecně nastíním podmínky jejich působení, zejména co se týče jejich národnostního postavení jak v rámci Československa, tak posléze v rámci Třetí říše. Zároveň si budu pokládat otázku, jak s nimi bylo zacházeno jakožto s oponenty nacistického režimu, a následně také jako s etnickými Němci po skončení války. Obsáhleji se zde budu zabývat levicovou skupinou Herty Lindnerové a německými sociálními demokraty okolo Leopolda Pözlza. Další kapitolu věnuji komunistickému odboji v této oblasti, který do značné míry tvořili právě sudetoněmečtí antifašisté. Zajímat se budu o celkovou situaci ilegální KSČ, specifické postavení po paktu Molotov–Ribbentrop, budování méně organizovaných skupin po napadení SSSR sdružených pod ilegálním ÚV KSČ v Praze či o zřizování Revolučních národních výborů. Zaměřím se hlavně na regionální osobnosti a skupiny na Teplicku či na ty, kteří z této oblasti pocházejí a uplatnili se v rámci ilegálního ÚV KSČ napříč Protektorátem.

Budu se snažit odpovědět na otázky: Jaké osobnosti či skupiny v regionu severozápadních Čech vykonávaly odbojovou činnost? Jaké byly jejich všední životy, působení v ilegalitě a jejich osud? Jak bylo po válce naloženo s německými antifašisty? Nebo jaká byla jejich role krušnohorských sokolů v odboji a do jaké míry stáli za úspěchem

operace Antropoid? Zejména poté, jak intenzivní byla odbojová aktivita v tomto regionu a jak se vyvíjela v průběhu okupace? Jak by se dalo charakterizovat vedení odboje na Teplicku a v čem se situace pro ilegální činnosti v Říšské župě Sudety lišila od Protektorátu?

Při zpracování tématu budu primárně vycházet z archivních materiálů, kronik, paměti či deníků odbojářů. K popsání situace v severozápadním pohraničí byla oporou kronika města Ústí nad Labem, paměti odbojáře Františka Tomana a archivní dokumenty z archivu města Ústí nad Labem a Chabařovic. Ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích jsem poté hledal zejména matriky. Bohužel jsem nic přínosného nenalezl ve Státním okresním archivu v Teplicích. Informace týkající se působení odbojářů v hlavním městě (a dalších částech Protektorátu) a lustrace jednotlivých odbojářů jsem vyhledával v Národním archivu, Vojenském ústředním archivu a Archivu bezpečnostních složek. Sokolské archivní dokumenty mi byly zpřístupněny Archivem Tyršova muzea tělovýchovy a sportu. Při pochopení fungování sokolského odboje, zejména poté organizace JIDNRA, mi byl užitečný překlad závěrečné zprávy gestapa o organizaci JINDRA od J. B. Uhlíře. U osoby Jana Podrackého jsem čerpal z jeho deníku, vydaném pod názvem *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. Zejména využiji přímou metodu, analýzu a kritickou interpretaci historických dokumentů a textů. Pro širší kontext či doplnění informací u témat, kde chyběla jiná dokumentace, budou zvoleny sekundární literatura či novinové články. Zejména od regionálního historika severozápadních Čech, Pavla Koukala nebo od experta na téma 2. odbojem, Jaroslava Čvančary. Citovány jsou i vybrané internetové stránky zejména od Regionálního muzea v Teplicích a bakalářské či diplomové práce týkající se tématu. Okrajově mi byly poskytnuty materiály, fotografie a výpovědi od paní Bartoškové a paní Jančárkové z krušnohorské župy, kterým tímto děkuji.

1 Odboj v severozápadním pohraničí

Dnešním geografickým termínem „severozápadní Čechy“ je myšlen v letech 1938–1945 ústecký vládní obvod, součást Říšské župy Sudety. Zajímat nás bude převážně Teplicko, tedy konkrétně dřívější okresy Teplitz–Schönau, Bilin a Dux, které spadají do dnešního okresu Teplice. Tato oblast byla již před válkou specifická poměrně početnou českou menšinou (neboť se sem v 19. století přistěhovala řada etnických Čechů za prací) a stala se jedním z míst, kde Sudetendeutsche Partei neměla většinovou podporu až do komunálních voleb na jaře 1938. Výrazná česká menšina byla zejména v Duchcově, Bílině a Oseku. Ve druhé polovině 30. let se jedná o neklidný kraj, kde již před Mnichovem dochází

k drobnějším střetům Sudetoněmeckého sboru dobrovolníků či později Freikorps s četnictvem.

Pokud jde o odbojová hnutí v oblasti, první organizovaný odpor a odboj je zde patrný již po zabrání pohraničí, avšak utváření větších odbojových uskupení nastává až s přelomem roku 1939–1940. Odbojová skupina se, dle českého historika J. Bartoše, vyznačuje tím, že se jedná o úzký kruh důvěryhodných a blízkých osob, mezi nimiž dochází k vzájemné podpoře (materiální, morální ad.).¹ Celkově se na Teplicku ustanovilo množství takovýchto ideologicky i národnostně odlišných skupin, avšak nikdy nevznikla odbojová skupina, která by přímo a otevřeně ohrožovala nacistickou moc v regionu. Jednalo se spíše o celkový odpor k okupantům, poslouchání rozhlasu, vybírání příspěvků pro rodiny uvězněných či distribuce ilegálních tiskovin. Zmínit si zaslouží sabotáže, příznačné pro tuto průmyslovou oblast (např. písek sypaný do ložisek vagónů k jejich zavaření, ničení infrastruktury, např. poničení kolejí mezi Teplicemi a Mostem z dubna 1942).² Obecně byly v obsazeném pohraničí pro ilegální činnost mnohem nepříznivější podmínky než v Protektorátu. Většina německého obyvatelstva otevřeně podporovala nacismus. Zároveň byla protinacistická opozice před Mnichovem veřejně známá a po okupaci zatýkána. Proto zde ani nedochází k rozsáhlejší, ozbrojené či organizovanější odbojové činnosti. Neprobíhá zde však např. heydrichiáda a protistátní činnost je souzena říšskými soudy.

Odboj v okupovaném pohraničí můžeme časově rozdělit na tři části: 1.) Období 1938–1939, kdy převládá spíše odpor k okupantům namísto organizovaného odboje (jen menší individuální uskupení bez širší sítě). Typické jsou protesty proti poněmčování, volbám či stávkám v továrnách. Výjimkou jsou sudetoněmečtí antifašisté, kteří navazují na ilegální aktivity antifašistů v blízkém Sasku provozované již od roku 1933. 2.) V období od zřízení Protektorátu do začátku roku 1942 již začínají být zřizovány větší, organizovanější odbojové struktury s napojením na Prahu (ÚVOD–Krušnohoří). V létě 1941 po útoku Německa na SSSR již dochází k aktivaci komunistického odboje.³ V této době dochází, až do posledních měsíců války, k nejméně odbojové aktivitě a spolupráci mezi jednotlivými odbojovými skupinami. Poměrně rozsáhlá, avšak ne tolik sjednocená komunistická síť je během podzimu

¹ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a obyvatelstvo 1938-45*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1986. s. 13.

² PIFFL, Alfred. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. AM Ústí nad Labem. Ústí nad Labem: 1947. s. 20.

³ *Rok 1942 v českém odboji*. Sborník příspěvků z vědecké konference. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1999. s. 61.

a zimy 1941 rozbita gestapem. 3.) V letech 1942–1945 na území Říšské župy sudetské stále působí odbojová hnutí, která přežila rozbití pražského vedení a tamních odbojových struktur. Nejsou však velkým ohrožením nacistické moci. Situace se mění až s přiblížením fronty, od konce roku 1944, kdy stoupá aktivita odbojářů, která vyvrcholí zřízením Revolučních národních výborů a převzetím moci ke konci války. Zároveň jsou do oblasti vyslány první výsadky, zejména německých antifašistů a sovětských parašutistů, kteří zařizovali spojení se zahraničím a vytvářeli partyzánské skupiny.

1.1 Zabraní pohraničí a Říšská župa Sudety

Napětí mezi sudetskými Němci a Čechy, kterého využil Adolf Hitler, vyústilo v Mnichovskou dohodu z 30. září 1938 a nucené podstoupení pohraničních oblastí nacistickému Německu. Po jejím přijetí Československo ztratilo zhruba 30 % svého území i obyvatel. Do podstoupeného území patří také severozápadní Čechy, které jsou již 9. října obsazeny vojsky pod vedením generála von Reichenau⁴ (Duchcov je obsazen 10. října jakožto poslední pohraniční území, kvůli početné české menšině). Okupanti měli nařizováno zabezpečit v pohraničí klid mezi německým a českým obyvatelstvem, avšak situace byla často odlišná. Téměř ihned začaly být vytipovávány potenciálně nebezpečné osoby (dle tzv. černých listů), které poté měly být vyslechnuty gestapem či tajnou polní policií (Geheime Feldpolizei). Gestapo se často dostávalo do rozepří s místními Henleinovci, kteří se uchýlovali k rabování a útokům vedeným proti německým antifašistům, českým nacionalistům, politikům, státním zaměstnancům (např. učitelům), komunistům a Židům. Také si často vyřizovali osobní účty či se snažili dostat k movitému majetku.

Zároveň při okupaci působily vojenské operační oddíly SA a tzv. „Einsatzkomanda“, které měly za úkol zajištění pořádku na novém území, zjištění a zatčení „nepřátelských živlů“ ad. Rozsáhlé zatýkání začalo již 10. října⁵ a po pár dnech byl již vypraven první transport do KT Dachau. Teplicko bylo přiděleno k jurisdikci Detachment Schandau v Ústí nad Labem. Do 20. října bylo zatčeno 1400 příslušníků komunistické strany a 7000 členů sociální demokracie.⁶ Velká část zatčených byla později propouštěna (i kvůli přeplnění věznic). Určovat osoby k zatýkání nebylo příliš těžké, neboť se de facto před pár dny ještě jednalo o politicky a veřejně činné opoziční představitele vystupující vůči nacismu a SdP.

⁴ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 2.

⁵ TOMAN, František. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. In Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. s. 375.

⁶ KURAL, Václav a kol. *Sudety pod hákovým křížem*. Albis International, 2002. s. 46

Tím se hned oslabil personální základna k zakládání odbojových skupin. Obdobné zatýkání proběhlo v župě také po okupaci zbylé části Česko-Slovenska. Teror proti nepřátelům režimu také pokračoval (14. března 1939 byla vypálena teplická synagoga). Nejdříve byla v pohraničí ustanovena vojenská správa trvající do 21. října 1938. Dne 30. října byla zřízena župa NSDAP, již začleněná do Říše, a 15. dubna 1939 byla vyhlášena Říšská župa Sudety (neboli Sudetengau).⁷ Ta byla rozdělena na 3 vládní obvody. Teplicko patřilo pod ústecký vládní obvod s centrem v Ústí nad Labem, kde bylo zároveň sídlo vládního prezidenta (tím byl H. Krebs). Zajímavostí je, že zde byla nejpočetnější židovská komunita v celé župě. Dále se vládní kraj dělil na 20 venkovských a 2 městské okresy. V čele místo okresních úřadů stály tzv. landráty. Teplice patřily pod policejní správní okres Ústí. Proviněním odbojovou činností se zabývá říšská justice. Hlavním soudem se stal Vrchní zemský soud v Litoměřicích podléhající Lidovému soudu v Berlíně.

Dne 4. prosince 1938 se konají doplňovací volby do Říšského sněmu, které mají formu plebiscitu (99 % hlasujících souhlasilo se zabráním pohraničí).⁸ SdP se postupně začlenila do NSDAP a K. Henlein byl jmenován do čela celé župy. Po zabrání pohraničí dochází k migraci odpůrců režimu. Během jediného roku (od září 1938 a do září 1939) uprchlo z okupovaného pohraničí na 193 277 uprchlíků (z toho přibližně 160 000 do Česko-Slovenska a později Protektorátu)⁹. Němečtí antifašisté (zhruba 20 000) jsou však československou vládou deportováni zpět a část poté skončí v koncentračních táborech. Pro porovnání, v ústeckého vládním obvodu žilo v roce 1939 na 1 330 000 obyvatel, kdežto na zhruba stejném území v roce 1930, 1 471 000.¹⁰

Češi, kteří na okupovaném území zůstali, byli následně rozděleni na říšské státní příslušníky, kteří se narodili v pohraničí před rokem 1910 a na občany s nejasnou státní příslušností narozených zde za Československa či přistěhovalce. Hranice s Protektorátem byla střežena a volný průchod byl umožněn jen pár jedincům. České obyvatelstvo zde bylo celkově postaveno do obtížnější situace než obyvatelstvo v Protektorátu. Bylo zbaveno mnoha práv, rušeny byly spolky (vyjma hasičských) i české školy. A to dle slov Konráda Henleina z roku 1943, že „na české zobáky patří tvrdá německá pěst“¹¹. Ve styku s úřady se mohla užívat jen němčina, názvosloví měst, obchodů bylo taktéž zavedeno v němčině.

⁷ KAISEROVÁ, Kristina, KAISER, Vladimír a kol. *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: 1995. s. 205

⁸ Tamtéž. s. 203.

⁹ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 63.

¹⁰ KAISEROVÁ, K. *Dějiny města Ústí nad Labem*. s. 206.

¹¹ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 180.

Odpor byl ke všemu českému. Dne 21. června 1941¹² byl například zničen památník husitské bitvy u Ústí nad Labem. Češi nemohli být zaměstnáni ve veřejné správě, avšak kvůli nespolehlivosti nemohli být posíláni na frontu, nemohly se vydávat žádné české tiskoviny atd. Následovala germanizace a plné využití pracovních sil na krušnohorských pánvích. S končící válkou a potřebou masovější výroby se od některých omezujících nařízení ustupuje, a naopak jsou za prací do průmyslových částí severozápadních Čech lákáni Češi z Protektorátu. Kvůli zhoršenému postavení Čechů po zaboru pohraničí dochází k protestům a stávkám, které jsou však tvrdě potlačeny. Přesto se v západní části Teplicka udržela početná česká menšina (okres Teplice 10 % a Bílina s Duchcovem přes 20 % Čechů po okupaci).¹³

Co se týče ilegální činnosti v oblasti Teplicka, nejčastěji se jednalo o celkový odpor obyvatelstva-pasivitu a snížení pracovní výkonnosti dle tzv. hesla „Pracuj pomalu“, finanční pomoc lidem postiženým režimem, poslušání zakázaného rozhlasu atd. Organizovaný a ozbrojený odboj zprvu téměř neexistoval. K vyjednání o odstoupení pohraničí a následnému obsazení došlo tak rychle, že nebyl čas k vytvoření početnějších odbojových sítí a struktur. Výraznější odbojová činnost, jako sabotáže, tisk ilegálních novin či zisk informací a jejich vysílání, je vykonávána až později. Celkově však nacisté tzv. „Sudety“ považovali, co se týče rezistentní činnosti, za bezpečnější území než Protektorát, proto zde byly například zřizovány zajatecké a pracovní tábory (jen na Ústecku jich bylo 23).¹⁴ Na Teplicku např. na Sometu či Stammlager IV C v Dubí.

V průběhu války místní Němci odcházejí na frontu a v práci jsou nahrazováni ženami a později válečnými zajatci. Počátkem roku 1943 dochází k totální mobilizaci všech Němců starších 17 let. Již dříve je zaveden přidělový systém, stále častěji dochází ke zprávám o úmrtí vojáků na východní frontě a začíná se stupňovat nevole obyvatel (i sudetských Němců). Po německých porážkách a vylovení v Normandii utichá také nacistický fanatismus. Přes region prchá množství lidí z východu, prochází tudy pochody smrti a dochází k náletům, které mají velký psychologický vliv na smýšlení obyvatel. Nakonec dochází v Teplicích 8. května 1945 k založení RNV pod vedením B. Lámoše a den poté osvobodily město jednotky I. S. Vagonova.

¹² KAISEROVÁ, K. *Dějiny města Ústí nad Labem*. s. 210.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž. s. 211.

2 ÚVOD–Krušnohoří

Skupina vznikla v roce 1939 v Ústí nad Labem a skládala se ze sokolů, sociálních demokratů a dalších členů bez ohledu na národnost. Roku 1940, dle požadavků Obrany Národa, se do čela staví Bohumil Bachura, který organizaci řídí z Prahy, a to zejména díky znalosti pohraničí a svým kontaktům v regionu i v Praze. Nejvíce spolupracuje s Ottou Králem. Oba jsou Sokolové z Podkrušnohoří, kteří se po jeho obsazení přestěhovali do Prahy, avšak stále mají v této oblasti styky. Skupina byla posléze zaštitěna pod pražským vedením ÚVODu, zajišťujícím spolupráci hlavních odbojových demokratických struktur. Bachura byl v přímém styku s Vladimírem Krajinou, který byl přes vysílačku v kontaktu přímo s československou exilovou vládou v Londýně. Organizace, dle svého názvu, operovala v délce Krušných hor a území bylo dále rozdělené na jednotlivé úseky. Na jaře roku 1940 se setkala pražské vedení organizace v hospodě U Jelínků, kde bylo domluveno řízení skupiny a jednotlivých regionů. Oblast mezi Ústím a Mostem (mimo jiné Teplicko) dostali přiděleni Vladimír Český a Karel Kubec, kteří jsou Bachurovi zástupci. Dalšími vůdčími osobnostmi jsou v Podkrušnohoří Josef Kňourek, Josef Vondra (po válce vykonává úřad ústeckého starosty) a Václav Tichý¹⁵. Pro ON bylo krycí jméno této skupiny „Zabraný“ a pro ÚVOD „Hrom“.¹⁶ Navázána je spolupráce s německými antifašisty (skupinou L. Pözlza, která původně o existenci ÚVODu nevěděla) a při tajných schůzkách jsou vyměňovány důležité informace. Skupina byla také ve spojení s Prahou a okolními hnutími (v Litoměřicích a na Děčínsku), zejména díky železničářům, kteří dopravovali informace.

Později již skupina čítala 22 odbojářů, převážně z Ústí a jeho okolí. Dalšími známými členy ÚVOD–KRUŠNOHOŘÍ byli: „úředník Vladimír Český ze Střekova, hodinář František Toman z Ústí, krejčí Eduard Vorlíček z Ústí, kamnář Alois Liebich z Kliše, úředník Rudolf Vilda z Předlic, zbrojír Josef Říha z Ústí, obchodní příručí František Jelínek z Vaňova, totálně nasazený student Ota Haifer, správce střekovské pily Josef Bělohlav, úředníci Josef Kára a Josef Zika, oba z Chabařovic, úředník Antonín Krádl z Neštěmic a truhlář František Zahradil z Ústí.“¹⁷ Z Teplicka sem později patřili: R. Štěpánek a J. Reichel z Bohosudova, hostomický J. Kříž či V. Machka z Košťan. Významným členem byl již zmíněný ústecký rodák Otto Král, člen Sokolské Krušnohorské župy a skupiny JINDRA. Roku 1938 byl pracovně přeložen do Prahy, využívá však pracovních cest do pohraničí k ilegální činnosti.

¹⁵ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 7.

¹⁶ *Rok 1942 v českém odboji*. s. 65.

¹⁷ KAISEROVÁ, K. *Dějiny města Ústí nad Labem*. s. 212.

V červnu 1942 byl zatčen (ve stejný den jako B. Bachura) po prozrazení sokolů okolo Jana Zelenky a 8. září 1943 byl v Berlíně–Plötzensee popraven.¹⁸

Bachura i Král často navštěvují severozápadní Čechy. Odbojáři se stýkají v domě Karla Kubce, kde jsou daná jasná pravidla vedení odboje. Texty se píšou speciálním heslovitým písmem (např. Praha-matka, zadržený-v nemocnici, KT-sanatorium atd.)¹⁹ a mezi řadovými členy musí být volné kontakty. Na dalším jednání v Teplicích jsou Bachurou jasně vymezeny ilegální aktivity skupiny definované pražským centrem. Například provádění sabotážních akcí. Kromě drobných sabotáží (ničení továrního nářadí atd.) se staly proslulými tzv. „Bachurovy knedlíky“²⁰ (dle Bachury). Jednalo se o třaskavou výbušninu zabalenou do uhelného obalu, která velmi připomínala uhlí a byla určena k vyřazení lokomotiv či topných kotlů. Výbušniny z Prahy přivážel Josef Matouš a prokazatelně byly použity v továrnách v Teplicích a Ervěnicích, v dolech Robert, Matylida a Quido 4.²¹ V Ústí poté odbojáři vyřadili na dobu až 6 týdnů chod lokomotiv. Zároveň byla v plánu větší sabotážní akce, která se však, kvůli zatčení Bachury a zastavení dodávek výbušnin z Prahy, neuskutečnila.

Skupina také měla za úkol shromažďování zpravodajských informací, získávání důležitých dokumentů a zpráv zejména z nacistických úřadů, například z krajského vedení NSDAP o akcích nacistické správy, gestapa, z úřadu ústeckého landráta či vládního prezidenta. Odbojáři také soustřeďovali zprávy o plánovaných policejních akcích a informace ohledně průmyslové výroby v Ústí získané díky komunikaci s válečnými vězni, kteří byli nuceni v továrnách pracovat. Kontakt navázali někteří členové skupiny, již museli do továren kvůli totálnímu nasazení. Za informace a drobné sabotáže byly zajatcům (zejména sovětským) poskytnuty strava, cigarety atd. Člen skupiny Karel Falber byl za předání cigaret sovětským zajatcům poslán do koncentračního tábora, kde byl popraven.²² Balíčky se stravou byly poskytovány i vězňům z Terezína, kteří v oblasti pracovali například na výstavbě infrastruktury. V noci byly potraviny ukrývány na jejich pracoviště²³.

Dále tato odbojová organizace zprostředkovávala finanční pomoc pro občany

¹⁸ *Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně–Plötzensee* [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

¹⁹ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 368.

²⁰ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 7.

²¹ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 385.

²² Tamtéž. s. 374.

²³ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 7.

postižené nacistickými restrikcemi. Např. pomocí finančních sbírek krytých za příspěvky pro postižené povodní. Skupina se snažila taktéž podporovat místní židovské obyvatelstvo, které bylo postupně shromažďováno v internačním táboře u zámku v Krásném Lese. Činnost tábora Sammellager Schonwald byla odbojáři odhalena a zásluhou F. Tomana (díky stykům s židovským občanem Lowim) bylo zjištěno, že z tohoto tábora vedly transporty do vyhlazovacích táborů v Osvětimi.²⁴ Pozoruhodná je také snaha ÚVODu snižovat morálku Němců a vojáků v regionu, formou distribuce pravdivých zpráv o vývoji války, získaných díky poslechu zahraničního rozhlasu. Např. o útěku Rudolfa Hesse ke spojencům, který byl německou propagandou líčen, jako že se jeho letadlo ztratilo, o vypálení Lidic atd. Tyto informace byly získávány díky poslechu zahraničního rozhlasu. Vyloučená není také spolupráce s odbojáři z Německa a ozbrojený odpor.²⁵

Za heydrichiády dochází k zatčení předních představitelů pražského vedení Bachury i Krále a činnost skupiny je na pár měsíců narušena (nikoli však vyražena). Oba byli v kontaktu se sokoly z Krušnohorské župy a dalšími uskupeními odboje, což se jim stalo osudným. Do čela skupiny se po roce 1942 po zničení pražského vedení staví K. Kubec a V. Český. Dalšími významnými postavami jsou také F. Toman či E. Vorlíček.²⁶ Skupina navazuje na předešlou odbojovou síť a funguje takto až do roku 1945. Počet členů s blížícím se koncem války narůstal a začalo se tisknout velké množství protiokupačních letáků. Nákresy Ústí, zhotovené roku 1941 záložním důstojníkem ze Střekova J. Bělohlavem, s přesným vymezením důležitých strategických cílů (říšské úřady, továrny, kasárna ad.) se dostaly do Londýna a na jejich základě byly na konci války vedeny letecké nálety na Ústí nad Labem.²⁷ Byly celkem čtyři, nejmohutnější bombardování nastalo mezi 17. a 19. dubnem 1945 a vyžádalo si přes 500 obětí.²⁸ Město Ústí se tak stalo jedním z nejpoškozenějších měst na našem území. Hlavními cíli byly železnice, dopravující vojáky na východní frontu, a zbrojařské továrny (např. Severočeská armaturka), jejichž provozy však byly i přes přesné zásahy rychle obnoveny. Větší škody utrpěly rafinerie cukru a nádraží.

Uskupení se v květnu 1945 podílelo se skupinou L. Pözlza a skupinou NÚT

²⁴ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 379.

²⁵ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 191.

²⁶ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 9.

²⁷ TOMAN, František. *Nálety na Ústí nad Labem, Chlumec a Telnici za druhé světové války*. In *Ústecký sborník historický*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. s. 402.

²⁸ Tamtéž. s. 399.

(Neštětice, Ústí, Tuchomyšl)²⁹ na osvobození Ústí a blízkého regionu. Scházely se pod záminkou oprav škod po bombardování v bytě F. Hájka. Ten byl následně schválen vedoucím ustanoveného RNV, který postupně převzal správu nad regionem a snažil se zajistit stabilitu. Jednal s okresním velitelem NSDAP Rudolfem Schittenhelmem, původně odhodlaným k boji, který se nakonec rozhodl vzdát. Zachráněna je také ústecká banka, která měla být vyhozena do povětří. 8. května je Ústí vyhlášeno svobodným městem, avšak den poté ještě dochází k drobným potyčkám s SS, teroristickou skupinou Werwolf a s ustupujícími nacisty, zejména v okolí Chlumce.

ÚVOD–Krušnohoří bylo pravděpodobně nejucelenějším a nejvýraznějším odbojovým uskupením na území dnešního Ústeckého kraje v době druhé světové války.³⁰ Přesto po únoru 1948 byla část přeživších členů skupiny vězněna (J. Nevrátil, V. Rudolf, J. Císař ad.).

2.1 Bohumil Bachura

Vůdčí osoba ÚVODu–Krušnohoří Bohumil Bachura a patrně nejvýznamnější organizátor českého demokratického odboje v Podkrušnohoří, se narodil 20. prosince 1894³¹ v Lomu poblíž Mostu. Následně bydlel v Bohosudově, kde pracoval jako báňský úředník. Kromě toho byl veřejně činný. Dne 5. října 1919 se jako spoluzakladatel podílel na založení bohosudovského Sokola roku 1928 a osobně pomáhal i při stavbě místní sokolovny. Poté zastupoval tento spolek v Krušnohorské župě Kukanově a ve 30. letech se stal jeho starostou.³² Jako národní socialista stanul v čele okresního vedení v Chabařovicích. Po nástupu Hitlera k moci u sebe ubytoval německé emigranty. Kvůli těmto aktivitám byl Bachura po zabrání pohraničí 9. října 1938 místním německým obyvatelstvem a henleinovci zbit.³³ Posléze je za svou prvorepublikovou politickou a veřejnou činnost zatčen, avšak následně propuštěn. Jako mnoho jiných sokolských činovníků poté prchá do českého vnitrozemí.

Bydlí na Smíchově v Žižkově ulici č. 13³⁴ a pracuje jako obchodník. Vlastní velkoobchod s textiliemi. Do svého rodiště se čas od času vrací, i kvůli odbojovým akcím.

²⁹ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 7.

³⁰ JANČÁRKOVÁ, Miluše. Sokol vzpomíná. *Radnice města Krupky*. Krupka: prosinec 2004, s. 9.

³¹ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matriční záznam narození, inv. číslo 294, sign. 105/18.

³² TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 366.

³³ KOUKAL, Pavel. Významní odbojoví pracovníci z Teplicka měli kulatá výročí. *Deník Směr*. Teplice: 1.2.2005, č. 28.

³⁴ VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, čj. 92596/47.

Již před okupací byl spolu s přáteli ze sokolské Krušnohorské župy Otou Králem a Janem Zelenkou napojen na československou zpravodajskou službu. V Praze vstupuje do odbojové organizace Obrana národa. Zprvu se staral o emigraci občanů a vojáků přes hranice a později o vyhledávání vhodných míst pro uskutečnění provozu radiostanic. Byl také od roku 1940 součástí sokolské odbojové organizace JINDRA. Bachura se do této organizace dostal díky snaze JINDRY navázat spolupráci s odbojáři z PVVZ, např. s Jaroslavem Valentou, se kterým Bohumil Bachura spolupracoval.³⁵ Přes prostředníky Alfréda Bartoše, velitele výsadek skupiny Silver A, a Václava Klause navázal rozhovory s L. Vaňkem.

Bachura (krycím jménem *Bohouš*³⁶) je začleněn i do dalších struktur domácího odboje. I přes stálé kontakty se severočeskými sokoly se však nezapojil do operace Anthropoid, aby jeho možné vyzaření nepostihlo odbojové struktury v oblasti Krušnohoří. Působí převážně jako spojka mezi odbojáři a také je v kontaktu s vydavatelem časopisu *Český kurýr*. Schůzky mají v obchodě manželů Hroudů v Jungmannově ulici nebo v blízké hospodě U Jelínků v Charvátově ulici.³⁷ Setkával se zde pravidelně například se spolupracovníky Rudolfem Marešem, J. Muchou, Františkem Andrštem a Karlem Prokopem,³⁸ se kterými si vyměňují informace. Pravděpodobně byl i v kontaktu se skupinou Tří králů. Po zatčení Balabána na popud spolupracovníka Krajiny plně přechází pod ÚVOD. Pomáhá nejprve rozmnožovat a tisknout letáky (distribuované po Praze i na Ústecko), falšovat dokumenty a skrývat zbraně. Od roku 1941 pomáhal obsluhovat vysílačky Jack a Magda (název dle manželky Josefa Jedličky, který vysílačku spravoval) společně s radisty Františkem Chybou, Jindřichem Frödem a Otakarem Batličkou, kteří byli napojeni na konzulát SSSR v Praze, konkrétně na osobu L. A. Mochova. Tyto dvě radiostanice často mění své umístění i vysílací frekvenci kvůli možnosti objevení gestapem. Vysílačky byly mezi lety 1940–41 skryty v ateliéru malíře E. Prülla na Náměstí 14. října na Smíchově³⁹ a poté v klášteře na pražských Emauzích, dokud nebyl kostel v létě roku 1941 uzavřen Němci. Na podzim tohoto roku byla skupina odhalena gestapem a většina účastníků (kromě Bachury) byla popravena v KT Mauthausen v pátek 13. února 1942.⁴⁰

³⁵ UHLÍŘ, J. B. *Sokolská odbojová organizace JINDRA*. Závěrečná zpráva gestapa. s. 803.

³⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS), fond 141 SÚMV, inv. č. 141-313-1/13.

³⁷ PADEVĚT, Jiří. *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé*. Praha: Academia, 2018. s. 146.

³⁸ Tamtéž. s. 595.

³⁹ Tamtéž. s. 532, 533.

⁴⁰ ČVANČARA, Jaroslav. Pátek třináctého [online]. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, (2), s. 100. [cit. 17.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1402/100-110.pdf>

Bachura byl také činný v rámci jinonické skupiny Karla Prokopa, která udržovala po sérii odhalení jediné spojení s Londýnem přes vysílačku Sparta I. Patřil sem např. Vladimír Krajina, kterého Bachura znal již ze zpravodajské činnosti v severních Čechách. Skupina také zajišťovala finanční pomoc, poskytování bytů lidem, které hledalo gestapo a také se účastnila publikování ilegálního časopisu *V boj*. Vysílačka byla 1. srpna 1941 přemístěna do bytu Karla Prokopa v jinonickém akcízu (stanovišti celní kontroly). Zde ale byla odhalena německými zaměřovacími vozidly. Následovaly zátah gestapa a zatýkání přítomných. Stalo se tak v noci mezi 3. a 4. říjnem 1941.⁴¹ Bachura nebyl na místě přítomen, avšak gestapo se mu již dostalo na stopu. Varoval tehdy Ottu Linharta, který díky jeho pomoci nebyl dopaden a Němcům utíkal až do konce války. Odboj tímto na čas ztratil spojení s exilovou vládou, které poté navázal až výsadek Silver A s radiostanicí Libuše. V květnu 1942 se ještě zúčastnil na dnešním Jiráskově mostě srazu s parašutistou ze skupiny Silver A Josefem Valčíkem a Janem Kotyzou, kterému pomáhá s navázáním důležitých kontaktů (např. s manželi Šmakalovými).⁴²

Po útoku na Heydricha nastalo 2. stanné právo, které znamenalo téměř zánik domácího odboje. 21. června 1942⁴³ se při útěku zabil Alfréd Bartoš a v jeho bytě se gestapo dozvědělo o jeho spolupracovnících, mimo jiné i ze skupiny Parsifal, do které Bachura také patřil. Členy byli hlavně významné osobnosti, politici a převážně zástupci inteligence (například Kamil Krofta). Není známo, zda zde nacisté konečně narazili na potřebné materiály usvědčující Bohumila Bachuru z ilegální činnosti či zda je získali od jiných zatčených českých vlastenců, kterých bylo v této době velké množství.

Bohumil Bachura byl zatčen 27. června 1942 na cestě do Ústí nad Labem.⁴⁴ Obviněn byl z činnosti v tzv. jinonické skupině a později za účast v odbojovém seskupení Parsifal (jeho pohraniční působení zůstalo skryto). Byl vyslýchán v Petschkově paláci a poté vězněn na Pankráci. Během věznění byl údajně využit spolu s L. Vaňkem k doznání Václava Klause,⁴⁵ sám však nic nevyzradil. Po dlouhém pobytu v terezínské Malé pevnosti, téměř na konci války, 27. ledna 1945⁴⁶ umírá na následky mučení při výsleších (konkrétně na selhání

⁴¹ ČVANČARA, Jaroslav. Pátek třináctého [online]. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, (2), s. 105. [cit. 17.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1402/100-110.pdf>

⁴² ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-313-1/13.

⁴³ UHLÍŘ, J. B. *Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa*. s. 799.

⁴⁴ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 385.

⁴⁵ UHLÍŘ, J. B. *Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa*. s. 801.

⁴⁶ VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, čj. 92596/47.

jater). Naposledy je takto vyslýchán u lidového soudu 14. listopadu 1944, kvůli špatnému zdravotnímu stavu je mu doporučeno ošetření lékaře, které mu však není poskytnuto. Zde prý na nalezenou podkovu vyryl vzkaz, který trefně vypovídá o odkazu jeho života: „*Kdo za vlast umírá, neumírá nikdy!*“⁴⁷ Jeho manželka Anna, se kterou se vzali v roce 1919, se po válce přestěhovala opět do Bohosudova a zasloužila se roku 1946 o udělení válečného kříže jejímu muži in memoriam.⁴⁸

3 Sudetoněmečtí antifašisté

V okupovaném severozápadním pohraničí působily mimo jiné také skupiny sudetoněmeckých antifašistů. A to díky vlivu německých odbojových skupin z blízkého Saska (které zde působí převážně od roku 1933) a početní většině tzv. sudetských Němců v oblasti. Toto označení se užívalo od počátku 20. století pro německé občany obývající české země. Sudetoněmeckým antifašistou je poté myšlen člověk, který měl do roku 1938 české občanství, pocházel z oblasti pohraničí, mluvil německy a zároveň se vymezoval proti nacismu (nikoli fašismu).⁴⁹ Toto označení se ustálilo během 30. a 40. let. Také bývá užíváno spojení němečtí antifašisté, neboť byli již před válkou sudetští Němci přičleněni k Říši. Většina německých obyvatel pohraničí zde podporovala SdP, která dokonce vyhrála celostátní volby roku 1935.⁵⁰ Zejména kvůli prosazování spravedlivějšího zacházení s německou menšinou (tehdy Konrád Henlein ještě neprosazoval odtržení pohraničí), ale také kvůli hospodářské krizi, která dopadla na pohraniční oblasti obzvláště tvrdě. V těchto volbách SdP volily dvě třetiny německého obyvatelstva u nás. Zbýlých zhruba 600 000 německých obyvatel Čech volilo jinou ze sudetoněmeckých stran (např. německou sociální demokracii) či komunisty, kteří měli v příhraničí silnou podporu.⁵¹ V komunálních volbách roku 1938 poté SdP získala v pohraničí až 90 % hlasů.

Přesto se našla i část takových, kteří byli proti henleinovcům a nacistům v opozici. Jednalo se zejména o komunisty či sociální demokraty, emigranty z Německa po nástupu Hitlera k moci (zejména voliče SPD), ale i přívržence katolické církve. Odpor proti nacistům začíná ještě před okupací pohraničí. Pořádají se stávky, protesty a sociální demokracie

⁴⁷ KOUKAL, Pavel. Splátka dluhu hrdinovi odboje Bohumilu Bachurovi. *Deník Směr*. 1995, č. 22, s. 8.

⁴⁸ VÚA, fond MNO 1946, sign. 90 1/23-82.

⁴⁹ OKURKA, Tomáš a kol. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích*. Ústí nad Labem: 2008. s. 9.

⁵⁰ Tamtéž. s. 29.

⁵¹ Tamtéž. s. 13.

například buduje vlastní polovojenské organizace Republikanische Wehr (Rudé obrany), které se často dostávaly do konfliktů se Sudetoněmeckým sborem dobrovolníků a později Freikorps. Část těchto oponentů nacizmu se snažila při okupaci pohraničí přesunout do českého vnitrozemí, byli však československou vládou vraceni zpět nebo zůstali pod policejním dozorem. Někteří emigrovali do zahraničí a zapojili se i do zahraničního odboje.

Bližší se však tato práce bude zabývat těmi, kteří vykonávali odbojovou činnost na dnešním Teplicku. Tito odbojáři byli postaveni do nelehké situace (často mnohem těžší než čeští odbojáři). Byli označováni za zrádce německého národa a ihned po přijetí Mnichova tvrdě perzekuováni. Zatčeno bylo na 10 000 lidí, z toho dvě třetiny zastupovali němečtí sociální demokraté.⁵² Většina byla propuštěna, část však byla poslána do KT Dachau. Německá sociální demokracie měla v pohraničí 80 000 členů a téměř 20 000 jich bylo do konce války zatčeno.⁵³ Němečtí antifašisté také byli často nuceně nasazováni na frontu do speciálních „antifašistických“ oddílů, které byly účelně posílány do těch nejtěžších bojů.⁵⁴ I přes tyto tvrdé postihy operovalo za války v bývalém českém pohraničí na 185 aktivních odbojových uskupení, z toho 64 jen v Podkrušnohoří.⁵⁵ Tento fakt dokládá, že zde byla odbojová síť obzvláště hustá. Zejména poté na Karlovarsku, Děčínsku a také právě Teplicku. Odboj v Říšské župě sudetské byl charakteristický, obdobně jako komunistický odboj u nás (se kterým byl často personálně propojen), lokálními menšími skupinkami, které prováděli drobnější akce. Činnost sudetoněmeckých antifašistů pokračovala v severozápadních Čechách až do konce války. Dochází ke spolupráci s dalšími odbojovými složkami, bez ohledu na národnost či ideologii. Ke sházení německých komunistů a členů DSAP dochází například v hostinci v Habarticích.⁵⁶ Jejich odbojové aktivity jsou taktéž klíčové při osvobození oblasti v květnu 1945.

Přesto se sudetoněmeckými odbojáři bylo již ke konci války často zacházeno jako s viníky války kvůli jejich německému původu. Protiněmecká nálada byla cítit v celé společnosti, politici i média hlasitě proti německému obyvatelstvu vystupovali bez docenění jejich válečných zásluh a obětí. Hrůzným příkladem je čin ústeckého občana Dudy, který záměrně střílel Němce odstřelovací puškou a poté se tím chlubil po městě.⁵⁷ Antifašisté se

⁵² O KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a kol. *I oni byli proti*. Albis International, 2007. s. 37.

⁵³ Tamtéž. s. 39.

⁵⁴ Tamtéž. s. 45.

⁵⁵ STANĚK. T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. s. 142.

⁵⁶ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 11.

⁵⁷ Tamtéž. s. 24.

často nevyhnuli perzekuci a většina odešla dobrovolně či z donucení do zahraničí bez jakéhokoliv uznání svých odbojových činů. Odsunutí antifašisté si jen, na rozdíl od zbylých Němců, mohli vzít majetek bez jakéhokoliv omezení. A to i přes nařízení ministerstva vnitra z května 1945, že se má s antifašisty zacházet se zvláštním ohledem. Mnozí němečtí antifašisté také na základě svých ilegálních aktivit nyní žádali o státní občanství.⁵⁸ Při tzv. „divokém odsunu“ však nebyla žádná jednotná definice antifašisty. Mohlo se tak třeba stát, že byl antifašistům, čerstvě propuštěným z koncentračních táborů, zabavován majetek. Prezident Beneš následně vydal dekret na úpravu státního občanství, díky němuž mohli být antifašisté úředně definováni, např. vydávanými antifašistickými průkazy či Osvědčeními antifašistické komise.⁵⁹ Na tento dokument měl nárok každý „český Němec“, který se aktivně za války podílel na odboji či trpěl z důvodu nacistických restrikcí různého druhu. Těmto lidem mělo být umožněno, dle dekretu o československém občanství osob národnosti německé, zachovat si československou státní příslušnost. Stát takto uznal na 150 tisíc antifašistů.⁶⁰ Přesto jim dosud nebylo poskytnuto státní občanství. Na jejich obranu v pochmurném poválečném Československu vznikali takzvané „antify“, státem uznané antifašistické výbory pod záštitou komunistů či sociálních demokratů. Uznání antifašisté tak nemuseli emigrovat, ale většina tak, po poválečných zkušenostech a útlaku učinila. S sebou si mohli vzít jen omezené množství věcí a hotovost do 1000 marek. Zbylý majetek byl konfiskován. Odešlo jich takto okolo 100 000 a v Československu zůstalo ke konci 40. let zhruba 6 000 německých antifašistů.⁶¹ Roku 1949 přestal stát toto označení používat. Po nástupu komunistů k moci již nejsou zbylí sudetští Němci (z českoněmeckých rodin, členové KSČ či odborníci v průmyslu a hornictví) nijak specificky určováni. Válečné zásluhy byly sudetským antifašistům oficiálně českou vládou uznány až v roce 2005.

3.1 Herta Lindnerová

Herta Lindnerová se narodila 3. listopadu 1920⁶² v Bohosudově (č. 320). Od mala milovala sportování, zejména horolezectví a lyžování. Navštěvovala nejprve německou, později i českou školu, aby se naučila oba jazyky. Poté pracovala jako prodavačka

⁵⁸ Archiv města Ústí nad Labem, žádost o vyřízení státního občanství (antifaš.) na dole Gustav, inv. č. 330, k. 17-1945.

⁵⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Academia, 1991. s. 141.

⁶⁰ OKURKA, T. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích*. s. 22.

⁶¹ Tamtéž. s. 48.

⁶² Archiv města Chabařovice, rozsudky nad účastníky protifašistického odboje 1942-5, k. 66.

v bohosudovské prodejně. Byla patrně silně ovlivněna svým otcem Jindřichem, který pracoval jako horník a jako německý sociální demokrat měl silně levicové a militantní názory (později se také zapojil do ilegálního odboje). Herta se tak již v 9 letech stala dobrovolnou členkou německého komunistického svazu mládeže tzv. rudých sokolů (Sozialistische Jugend Deutschlands: Die Falken⁶³). Scházela se již před válkou s podobně smýšlejícími přáteli, se kterými často navštěvovala přírodní dominanty tohoto kraje. Zejména si oblíbila lezení po skalách v blízkém Českém Švýcarsku a v oblasti Labských pískovců. Už tehdy z ideologického hlediska nesouhlasila s ideami nacistického hnutí a po roce 1933 u sebe její rodina ubytovala německé emigranty. Byla Česko-německého původu, proto věřila v socialistické ideály národnostně homogenní společnosti. V roce 1935 vstoupila do komunistického svazu mládeže a 1937 vstoupila do organizace Deutscher Jugendbund (Německý svaz mládeže)⁶⁴, která sdružovala členy mládežnických zejména levicových organizací s ideou nadnárodního sblížení proti nacismu. Po okupaci pohraničí na podzim roku 1938 kvůli strachu z rozsáhlého zatýkání odjela na pár dní do Prahy.

3.1.1 Lipoví bratři a skupina mladých horolezců

Z Prahy se H. Lindnerová přesunula do Drážďan. V saské metropoli působila 2 roky jako prodavačka v obchodě Arthura Müllera.⁶⁵ Zde již pomáhala organizovat odbojové hnutí zvané Lindenbrüder (Lipoví bratři). Jako sdružení mladých horolezců se tato skupina složená převážně z levicově smýšlejících saských a sudetoněmeckých antifašistů sdružených pod Dělnickým sportovním a tělovýchovným spolkem (ATUS) scházela od poloviny třicátých let. Už tehdy začali ilegálně působit proti nastupujícímu nacismu (i za podpory občanů z české strany hranice). Po okupaci pohraničí se činnost skupiny rozšířila i na Ústecko. Jednalo se zřejmě o první odbojové uskupení působící v pohraničí po Mnichovu. Skupina byla skupina nadnárodní, apolitická a skládala se ze zhruba 30 odbojářů z obou stran Krušných hor.⁶⁶ Scházeli se zejména ve skalách v Tisé, Ostrově v restauraci U Loblů, v hostinci v Libouchci či Českosaském Švýcarsku.

Uskupení bývá také označováno jako „rudí horolezci“ a z teplických rodáků byli

⁶³ Herta Lindner: Život v českoněmeckém odboji [online]. *Step21*. 2008, s. 22, 23. [cit. 26.2.2022]. Dostupné z: http://www.step21.de/uploads/tx_templavoila/080123_WF2_zeitung_Komplett_FINAL.pdf

⁶⁴ VÚA, fond Sbirka osob-Lindnerová Herta.

⁶⁵ VÚA, fond Sbirka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68, kar. 7.

⁶⁶ MOTL, Stanislav. *Válka před válkou*. Rybka Publishers, 2015. s. 122.

členy F. Hron s manželkou, K. Hejduk, F. Puchmeltr či R. Korálek⁶⁷, kteří povětšinou válku přežili. Skupina za účelem krytí veřejně vystupovala jako horolezecký klub. Od roku 1941 pak oficiálně fungovala jako sdružení pod Saským horolezeckým spolkem. O volné dny členové jezdili na zdánlivě nevinné výlety, kdy při turistice či lezení připravovali odbojové akce. Údajně si tajné zprávy předávali skrze ukryté schránky na skalách. Dále také poslouchali ilegální rozhlasové stanice, tiskli a distribuovali letáky (v obou jazycích). Zaměřovali se nejvíce na získání informací a jejich následné předávání mezi bývalým českým pohraničím a Saskem.

H. Lindnerová a její blízcí přátelé z pohraničí, označovaní často jako tzv. „skupina mladých horolezců“, stáli v centru celé organizace a ona samotná údajně pomohla formulovat její jméno (prý dle schůzek pod lípami v Bohosudově⁶⁸). Zároveň se zasloužila o rozšíření působení organizace právě do severozápadních Čech. Roku 1940 vstoupila do ilegální KSČ a v této oblasti se stala vůdčí osobností organizující styky jednotlivých levicových odbojových celků, se sudetoněmeckými antifašisty a Čechy z řad komunistického odboje či soc. demokraty okolo L. Pözlza (i s ÚVODem). Fungovala jako spojka, neboť se často vracela do rodného Bohosudova. Později se přestěhovala do Bohosudova nastálo kvůli své nemocné matce. Zaměstnána byla od počátku roku 1941 jako prodavačka u Franze Sedláka v Trnovanech⁶⁹ (toto místo sloužilo zároveň jako ilegální přepážka) a začala se více věnovat působení ve své vlastní skupině na Teplicku. I po zatčení H. Lindnerové ilegální horolezecká skupina pokračovala ve svém působení zejména v Sasku.

3.1.2 Müllerova skupina „šesti“

Tato skupina nemá jasné pojmenování a nelze přesně zjistit, kolik osob v ní působilo. Kvůli napojení na Lipové bratry se často tyto skupiny překrývaly. Skupina bývá označována jako uskupení kolem Hertvy Lindnerové, Müllerova skupina či tzv. „skupina šesti“. Skupina měla internacionální charakter a spojovala socialisticky orientované občany, zejména české i německé levicové příznivce. Operovala v rámci komunistické ilegální sítě v bývalém pohraničí, která pokrývala oblast pojmenovanou jako „Sudety–sever“, a která byla dále rozdělena na Chomutovsko, Duchcovsko, Teplice–Šanov, Ústecko a Mostecko. Zástupci

⁶⁷ LANER, E. Zpráva od Lipových bratří. *Sachsische Zeitung*, In Muzeum Teplice

⁶⁸ MRÁZKOVÁ, Dagmar. Vzpomínáme na Hertu Lindnerovou. *Radnice města Krupky*. 2010, (12). s. 15.

⁶⁹ VÚA, fond Sběrka osob-Lindnerová Herta.

jednotlivých oblastí byli například Franz Plšek z Teplic, předlický Ernst Patze, horník Adolf Dvořák z Ervěnic či Josef Reichert.⁷⁰ Na setkání těchto oblastních představitelů v Oldřichově v létě 1941⁷¹ byla domluvena pravidla dalšího vedení odboje, např. zakládání malých skupinek či krycí pojmenování osob i oblastí čísly (Teplicko-B6). Spojení bylo navázáno s Drážďany i pražskou centrálou ilegálního vedení KSČ, které zajišťoval do doby svého zatčení duchcovský Václav Jandečka. Aktivní začíná být komunistické hnutí zejména po napadení SSSR v létě 1941, jak již bylo zmíněno.

V rámci této široké, nepříliš organizované sítě s volnými vazbami se na Teplicku mezi roky 1940–1941 utváří malá skupinka šesti přátel, která je poté při soudním procesu pojmenovaná jako Müllerova skupina (podle devatenáctiletého Franze Müllera ze Želének, který byl vůdčí postavou tohoto uskupení).⁷² Později byla nazývaná jako skupina H. Lindnerové, dle nejznámější členky. Do tohoto uskupení patřili i Zdeněk Šafránek, Emílie Dvořáková, Adolf Dvořák z Ervěnic a předlický Ernst Patz.⁷³ Personálně se překrývala se skupinou Marie Kršňákové (působící na Chabařovicku), např. v osobě fotografa Emila Komana, Otty Fichta (se kterým se scházejí ve vinárně v Teplicích)⁷⁴, Elly Slachové či Františka Titla a dalších. Činnost skupiny tkví v tisku letáků (např. vývoji války na východní frontě), ve výběru finančních příspěvků a později v plánování sabotáží, které však nestihnou uskutečnit. Členové se schází na turistických výletech nebo společenských sešlostech a zde organizují ilegální aktivity. Spolupráce je navázána s dalšími menšími skupinami i odbojáři v okolí z komunistického odboje i se saskými antifašisty, zejména díky kontaktům Herty Lindnerové. Její činnost byla, že překládala letáky a spravovala finance spolu s jejím otcem Heinrichem, který byl hlavním pokladníkem komunistického odboje na Teplicku.

Zdeněk Šafránek se narodil v Teplicích roku 1920 a vyučil se elektrotechnikem a radiomechanikem u firmy Hackel.⁷⁵ Od přítele Otty Fichta se dozvídá o komunistickém ilegálním hnutí na Teplicku, ve kterém začíná být aktivní od začátku roku 1941. Jeho hlavními zásluhami jsou sestavení vysílačky a navazování spojení s Prahou, do které i často jezdí jako spojka (dovází např. ilegální letáky). Zasnubuje se s Emílií Dvořákovou, kterou později přiměje k vybírání peněz pro rodiny perzekvovaných (desetinou své mzdy). Emílie

⁷⁰ AM Ústí nad Labem, ilegální antifašistický kroužek, fond MěNVÚL, inv. č. 331, k. 17.

⁷¹ TOMÁŠEK, D. *Šest životů*. Severočeské nakladatelství, 1977. s. 25.

⁷² VÚA, fond Sbírnka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68, k. 7.

⁷³ AM Chabařovice, rozsudky nad účastníky protifašistického odboje 1942-5, k. 66.

⁷⁴ VÚA, fond Sbírnky nacistických procesních spisů čs. občanů, spis č. 6J 104/42, Inv. č. 68/7, k. 7.

⁷⁵ Archiv Tyršova muzea tělovýchovy a sportu. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. Ústí nad Labem: 1946. s. 32.

se jako nejmladší z třinácti dětí narodila roku 1919 v Trnovanech. Chodila na českou školu, poté však kvůli zdravotním důvodům ukončila studium stomatologie a začala vypomáhat v rodinné trafice či jako švadlena. Její otec byl významným členem KSČ a Emílie se také hlásila ke komunistickým ideálům. Byla členkou trempského spolku Severák a Svazu mladých. Zde se také seznámila s Hertou Lindnerovou a se Zdeňkem Šafránkem.⁷⁶ Pomáhala hlavně přepisováním textů na psacím stroji. Další ze skupiny Franz Müller⁷⁷ pracoval jako prodavač a později jako tovární dělník v prodejně na punčochy. Byl taktéž člen Německého svazu mládeže, vykonával funkci hlavního organizátora skupiny a domlouval schůzky s dalšími odbojáři v rámci komunistického odboje. Zbudoval také tajnou přepážku v Háji, kde docházelo k předávání letáků či zpráv.

Na podzim 1941 se stupňuje činnost antifašistů a síť se začíná zvětšovat s nadějí, že zejména po útoku na SSSR válka brzy skončí, a v pohraničí dojde ke komunistickému převzetí moci. Činnost odbojových skupin v Říšské župě Sudety však byla přerušena zásahy gestapa a rozsáhlým zatýkáním. K vyzrazení členů komunistické ilegální sítě na Teplicku dochází pravděpodobně kvůli propojení se skupinou tzv. filatelistů. Skupina působila převážně na Teplicku a její členové se taktéž scházeli v hospodě U Lesní brány (Beim Waldtor) pod zástěrkou, že jde o filatelistický kroužek.⁷⁸ Jeden z jejích členů obchodoval načerno a byl odhalen. V jeho domě v teplické hospodě U Hroznu byl nalezen soupis jmen a adresy několika odbojářů. 27. listopadu 1941⁷⁹ je zatčena v trnovanském obchodě Herta Lindnerová a později i její otec Heinrich a matka Anežka (později propuštěna). 28. listopadu je v Šanově zatčena E. Dvořáková a také E. Patz. Ten byl zároveň vyhozen ze své práce u německých drah, aby jejich pověst neutrpěla újmy. Na začátku prosince jsou zatčeni i Z. Šafránek ve svém domě v Pražské ulici 1850 a F. Müller v Želénkách.⁸⁰ Postupně jsou zatýkáni i další kontakty skupiny a členové komunistického odboje na Teplicku (celkem 29 členů)⁸¹. Zatčení jsou převezeni do vyšetřující vazby v Mostě a Teplicích, kde jsou vyslýcháni. Poté jsou přemístěni do věznice Plötzensee v Berlíně. Tzv. „skupina šesti“ byla uměle vytvořena právě podle zatykače z března roku 1942 ohraničující tuto šestici jakožto jedno odbojové uskupení (přesto, že členů měla

⁷⁶ KOUKAL, Pavel. Popravy Severočechů v Berlíně. *Teplický deník*. 2013, (80), s. 9.

⁷⁷ VÚA, fond Sbirka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68., k. 7.

⁷⁸ TOMÁŠEK, D. *Šest životů*. s. 34.

⁷⁹ Herta Lindner: Život v českoněmeckém odboji [online]. *Step21*. 2008, s. 22. [cit. 27.2.2022]. Dostupné z: http://www.step21.de/uploads/tx_templavoila/080123_WF2_zeitung_Komplett_FINAL.pdf

⁸⁰ ABS, fond 141 Německé soudy v Říši, sign. 141-558-3, s. 70.

⁸¹ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 194.

skupina zajisté více). Začíná se připravovat soud s tzv. Müllerovou skupinou šesti lidí a jejími blízkými kontakty. Lidový soud se koná v Berlíně až na podzim roku 1942 kvůli velkému množství obviněných komunistických odbojářů v celé oblasti Podkrušnohoří. Přesto, že není množství usvědčujících důkazů (psací stroj, pár levicově orientovaných letáků ad.), zatčení jsou 12. listopadu 1942⁸² odsouzeni za velezradu a rozsudkem je trest smrti. Obžaloba to svádí na doznání při výsleších, nebo usvědčení jinými vypovídajícími. Popravy členů skupiny jsou vykonány ve věznici Plötzensee v Berlíně 29. března 1943. Další odbojáři, (zejména uskupení M. Kršňákové z Chabařovic) spolupracující s touto skupinou, jsou popravováni 12. dubna 1943⁸³. Herta Lindnerová umírá pár dní před svým otcem, se kterým se naposledy setká ve vězení. Žádosti o milost jsou zamítnuty. Zatčeným je pouze umožněno napsat poslední dopisy. Agnes Lindnerová je obdržela od dcery: „*Moje milá, dobrá maminko... V duchu Tě objímám a loučím se s tím se všemi milými a se svými horami. (...) Tvoje srdečně milující Schnude Herta*“⁸⁴ (pozn. a. takto ji matka oslovovala), i manžela: „*Člověk nemůže dělat nic než být statečný až do smrti, a to také jsem* Přesto měla být Agnes Lindnerová po válce, jakožto Němka, odsunuta, ale pomohla jí vdova po J. Podrackém (komunistickém odbojáři a architektovi) a nakonec získala státní občanství.

3.2 Leopold Pölzl Gruppe

Okrajově se zmíním o odbojářích okolo sudetského Němce Leopolda Pölzla, kteří působili převážně na Ústecku. Avšak spolupracovali také s jinými uskupeními, o kterých je zde zmínka. Ke konci války se stali jednou z nejvýznamnějších a největších odbojových skupin a díky jejich činům proběhlo víceméně poklidné ovládnutí Ústí nad Labem a celého regionu RNV, ve kterých se angažovali.

Leopold Pölzl pocházel z Rakouska a do Ústí nad Labem se přestěhoval v roce 1913. Byl již tehdy známým německým sociálním demokratem a tuto stranu také od roku 1929⁸⁵ zastupoval jako poslanec v Národním shromáždění. V letech 1920–23 a 1931–38⁸⁶ úřadoval jako ústecký starosta, který se zasloužil o rozvoj města. Již před válkou tvrdě vystupoval proti nacismu při různých demonstracích (demonstrace roku 1933 nebo vystoupení souboru Rudé armády v roce 1937) a podporoval také uprchlíky z Německa. Měl rovněž dobré styky

⁸² AM Chabařovice, rozsudky nad účastníky protifašistického odboje 1942-5, k. 66.

⁸³ VÚA, fond Sbirka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 69, kar. 7.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ ABS, fond Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-299, s. 399.

⁸⁶ KOKOŠKOVÁ, Z. *I oni byli proti*. s. 90.

s československou vládou. Zasadil se o udělení titulu čestného občana města T. G. Masarykovi.⁸⁷ Kvůli těmto činům byl ihned po okupaci napaden henleinovci a posléze také zatčen. Byl propuštěn, ale nadále byl sledován gestapem. Přesto začal kolem sebe soustředit zejména sociální demokraty (z DSAP, která sama ukončila svou činnost 8. října 1938⁸⁸, aby předešla řízeným represím proti jejím členům), ale také komunisty (např. R. Patznera). Postupně tak vznikla národnostně smíšená odbojová skupina Leopolda Pözlza. Skupina podporovala rodiny perzekvovaných, získávala informace, poslouchala zahraniční rozhlas či šířila záměrně zkreslená informace. Tiskla a roznášela letáky (které byly i úspěšně dováženy na frontu), snažila se navázat kontakt s válečnými zajatci či prováděla sabotážní akce. Na distribuci tiskovin museli členové povinně přispívat. Svou ilegální činnost sociální demokraté začali již v roce 1938 ještě před okupací pohraničí, kdy své akce cílili na blízké Sasko. V důsledku zatýkání německých sociálních demokratů, řady skupiny prořídly, ale během války poté jejich počet stále vzrůstal. Skupina udržovala spojení s Prahou přes Václava Jandečku a spolupracovala s dalšími skupinami v okolí i s demokratickým odbojem. Z Bachurovy skupiny sem přechází např. František Toman, který se do ilegality přesouvá po zavření svého hodinářského obchodu nacisty.

L. Pözl umírá 1. září 1944 na infarkt, údajně mohl být zabit německou nemocniční sestrou.⁸⁹ Jeho pohřeb se stal manifestací odpůrců nacistického režimu. Odbojová skupina poté vykonávala svou odbojovou činnost na Ústecku až do konce války. Pravidelně se scházela na turistických chatách v Krušných horách a v ústeckém Hotelu 1900⁹⁰. Vnitřně se uskupení skládalo z menších skupinek po 3 lidech, kvůli utajení dalších členů. Na konci války skupina zabránila plánovaným výbuchům v továrnách a sabotážím železnic. Zachránila střekovská zdymadla, tamní vodní elektrárnu a ústecký most E. Beneše (který sám Pözl nechal postavit) od plánovaného zničení.⁹¹ Skupina taktéž pomohla s odhalováním aktivních nacistů a s předáním správy obcí do rukou RNV. Členy byli např. F. Králík, J. Müller, R. Vogel, G. Heger a od roku 1943 i J. Bělohav z ÚVODu–Krušnohoří a další.⁹² Dcera L. Pözlza, Anna, působila také v ilegalitě a zemřela na následky věznění v KT Ravensbrucku.⁹³

⁸⁷ OKURKA, T. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích*. s. 71.

⁸⁸ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 112.

⁸⁹ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 394.

⁹⁰ PIFFL, A. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. s. 14

⁹¹ AM Ústí nad Labem, protokol o záchraně labských mostů 1945, fond ONV, inv. č. 775, k. 111.

⁹² TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 377.

⁹³ AM Ústí nad Labem, soupis antifašistů s udáním konkrétního odboje, fond MĚNVÚL, inv. č. 323, k. 17.

4 Komunistický odboj

Komunisté již za první republiky kritizují nacismus. Po uzavření Mnichovské dohody se však ocitají ve složité situaci. 21. října 1938 je pozastavena činnost strany v Československu. I v Říšské župě sudetské se strana uchyluje do ilegality. V severozápadních Čechách však nadále těží z velké obliby u obyvatel, Čechy i sudetské Němce zde spojuje myšlenka internacionality. K problematickému vymezení komunistů poté dochází zejména po uzavření paktu Molotov–Ribbentrop a dohodě o neútočení. Po vypuknutí 2. světové války tak komunisté kritizují spíše exilovou vládu a západní mocnosti než Německo (výjimkou jsou komunističtí němečtí antifašisté). A to i přes rozsáhlé zatýkání. V pohraničí bylo na 4 500 komunistů vzato do vazby (1 400 téměř ihned po zabrání).⁹⁴ Většina zatčených byla následně propuštěna a část z nich prchá do Protektorátu.

Odbojáři se sdružovali zejména prostřednictvím levicových organizací, které však byly brzy rušeny, např. od roku 1936 Svaz mládeže (Komsomol) ad. zaštiťované pod KSČ. Jednalo se zpravidla o dělníky či horníky ze severočeských uhelných dolů. Komunistický odboj v regionu zpočátku netvořil nějakou širší, propracovanou a hierarchizovanou odbojovou strukturu. Byly utvářeny spíše lokální, nepočetné a izolované skupiny (často po třech až pěti osobách) kvůli snížení ohrožení ostatních při možném vyzrazení. Situace se postupně proměňuje po rozsáhlých zatýkáních v Protektorátu (např. Akce Albrecht I). V Praze je zřízen I. ilegální ÚV KSČ a od roku 1940 se na jeho popud organizují i do té doby roztroušené, neorganizované odbojové skupiny v Podkrušnohoří. První kontakt s odbojáři na Teplicku a Mostecku byl navázán na jaře 1939. Jsou tvořeny větší odbojové složky na bázi oblastních a okresních národních výborů, od podzimu 1940 sjednocené pod ilegálním ÚV KSČ, konkrétně pod jejím orgánem nazvaným vedení pro okupované pohraničí.

Odbojáři jsou tedy v přímém kontaktu z I. ilegální ÚV KSČ v Praze (přes osobu J. Peštuku a později O. Synka)⁹⁵, na kterém jsou však částečně nezávislí. Tato jistá míra decentralizace se zvyšovala s vývojem války a rozbitím postupně I., II. i III. ilegálního ÚV. Částečné napojení bylo i na Komunistickou stranu Německa v Drážďanech. Říšská župa Sudety byla rozdělena do sedmi částí. Severozápadní oblast (včetně Teplicka) připadala pod

⁹⁴ KROUPA, Vlastislav a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1998. s. 154.

⁹⁵ KOKOŠKOVÁ, Z. *I oni byli proti*. s. 87.

J. Rohricha ze Světce.⁹⁶ Odbojová síť zde byla obzvlášť rozsáhlá, se strukturou na okresní a často i oblastní úrovni. V pražském vedení komunistického odboje pro pohraničí, založeném na podzim 1940, stanul na čas E. Lammel,⁹⁷ a to až do zatčení většiny příslušníků I. ilegálního vedení.

Erhard Lammel se narodil v Hrobu 12. července 1918⁹⁸. Studium na Gymnáziu v Ústí nad Labem nedokončil díky svým politickým aktivitám, kterým se věnoval již od mladistvého věku. Vstupuje do Komunistického svazu mládeže a německého Svazu mladých (Deutscher Jugendbund). Zaměstnán je v KSČ a jako funkcionář komsomolu, později jako pražský žurnalista a redaktor novin *Rote Fahne* ad. V létě 1939 se snaží uprchnout do SSSR. V Krakově však onemocněl a Německo zatím zaútočilo na Polsko, a tak se vrátil zpět do Protektorátu. Zde začíná svou ilegální činnost nejdříve na Ostravsku. Poté se kvůli raziím gestapa přesouvá zpět do Prahy, kde je 1. ilegálním ÚV KSČ zaúkolován vedením odbojových komunistických organizací v bývalém československém pohraničí i ve svém rodném kraji. Po vyzrazení 1. ÚV se snaží E. Lammel utéct opět na Ostravsko, zde je však gestapem zatčen v říjnu 1940, a následně popraven v Berlíně 1. února 1943.⁹⁹

Činnost skupin na Ústecku poté pokračuje i bez centrálního vedení. Zřizování ilegálních skupin zařizovaly většinou osoby přímo z regionu (na Teplicku to byl E. Patz¹⁰⁰). Struktura odbojových uskupení a členství v nich se zde značně překrývají s uskupeními sudetoněmeckých antifašistů, kteří byli obvykle sympatizanty komunistické strany (skupina M. Kršňákové, uskupení H. Lindnerové ad.). Odbojáři se také díky Karlu Rubalovi dostávají do kontaktu s levicovou skupinou Lipoví bratři v Sasku (K. Rubal k jejich adresám přišel při svém pobytu v drážďanském vězení Mathilde¹⁰¹). Spolupráce byla navázána i se skupinami sociálních demokratů. Hlavními organizátory podkrušnohorských skupiny komunistů byli Jandečka, Kudrna a Hrubý¹⁰². Zprávy do Prahy byly například převáženy v nákladním voze, společně s pravidelnou dodávkou uhlí z Hostomic do hlavního města. Protistátní akce těchto skupin byly nejčastěji zaměřovány na peněžní sbírky, distribuce ilegálních tiskovin a letáků či sběr zpráv a informací. Zmínit si zaslouží Bohumil Holub z Duchcova, který zde organizuje tajné nelegální sbírky peněz či Václav Vodička, horník z Oseka, který byl, kvůli

⁹⁶ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-364-1.

⁹⁷ BARTOŠ, J. *Okupované pohraničí a obyvatelstvo 1938-45*. s. 59.

⁹⁸ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-364-1.

⁹⁹ VÚA, fond Sbírká nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68.

¹⁰⁰ AM Ústí nad Labem, seznam antifašistů z Předlic, fond MěNVÚL, inv. č. 2660, k. 47.

¹⁰¹ KOUKAL, Pavel. Plötzensee 1943. *Revue Teplice*. 1989, 15(3), s. 8.

¹⁰² TOMÁŠEK, D. *Šest životů*. s. 34.

následkům důlního zranění na vozičku. Přesto se stal nejaktivnějším distributorem ilegálních novin a časopisů. Setkání jednotlivých skupin na Teplicku se konalo u nádraží Lesní brána mezi Teplicemi a Dubím, kde se projednávaly další ilegální aktivity. Například tzv. Rudá pomoc-vybírání příspěvků pro rodiny, ve kterých došlo k zatčením. Obdobě fungovalo také uskupení A-13 v Bílině.

Jednou ze skupin na Teplicku byla i skupina okolo Klementa Jelínka ze Želének, další odbojové hnutí působilo v okolí Oseka (v roce 1943 čítající mezi 40-100 členy).¹⁰³ Vytvořené bylo v květnu 1940 na tajné schůzce u trati mezi Hrdlovkou a Lomem a později se nazývalo jako Český revoluční národní odboj.¹⁰⁴ Protože se jednalo zejména o dělníky a horníky z okolních dolů a továren mostecké uhelné pánve, jejich odbojová činnost nejvíce spočívala v pasivní pracovní rezistenci, nechuti pracovat a přispívat do různých válečných sbírek, ale také v roznášení protirežimních novin a v pomoci rodinám postiženým režimem. Skupina se také pokoušela o sabotáže, například sabotáž A. Aubrechta v továrně na letadla.¹⁰⁵ Významným členem tohoto uskupení byl Josef Žemlička, horník z Lomu, který pomohl tuto organizaci zformovat. Přes Františka Valacha a Františka Života byl navázán kontakt s duchcovskou odbojovou skupinou reprezentovanou Františkem Dienstpiérem, Josefem Skalníkem a Vladislavem Kollátorem.¹⁰⁶ Roku 1944 je však působení těchto odbojářů vyraženo gestapu, a to oseckým Rudolfem Sobotkou, který udal odbojáře z Oseka (naštěstí o spolupráci s duchcovskými odbojáři netušil). Při rozsáhlé zatýkáci akci je Josef Žemlička spolu s většinou svých spolupracovníků zatčen a postupně vězněn ve věznicích v Mostě, Ambergu, Straubingu a nakonec v KT Dachau. Přesto dokázal přežít, i když s dlouhodobými zdravotními obtížemi. Později vydává své paměti nazvané *Chmurné torzo* a umírá 20. srpna 1975.

Postupně činnost, počet i radikalizace komunistických odbojářů vzrůstají, zejména v létě 1941 po útoku na SSSR.¹⁰⁷ Zvýšená odbojová aktivita však neunikla pozornosti gestapa a většina skupin i oblastní vedení byly na podzim 1941 vyraženy. Rozsáhlé zatýkání do konce roku 1941 postihlo téměř všechny komunistické odbojáře na Teplicku a okolí. Zatčení byli, i přes slabé důkazy, odváženi do blízkých věznic v Mostě, Teplicích ad.

¹⁰³ KOUKAL, Pavel. Vedoucí českého národního odboje. *Duchcovské noviny*, 2013, 19(6), s. 23.

¹⁰⁴ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s.192.

¹⁰⁵ *Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee* [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

¹⁰⁶ Národní archiv Praha, sign. 110-5/57/60.

¹⁰⁷ *Rok 1942 v českém odboji*. s. 64.

a poté k zemskému soudu v Litoměřicích a lidovému soudu v Berlíně. Většina zatčených byla obžalována z velezrady a popravena. Další jsou odsouzeni k mnoha letům vězení. Při výsleších bylo využito mučení a část obviněných vinu přiznala. Zmínit si zaslouží například Ladislav Dolejš z Oseka, který umírá při výslechu v litoměřické věznici 27. prosince 1942¹⁰⁸. Do vykonání rozsudku čekají vězni převážně v berlínské věznici Plötzensee. Popravy jsou zde prováděny od zimy do jara 1943. Dne 1. února 1943 je popraven Kurt Bartel společně s Rudolfem Kudrnou z Ledvic, Josefem Rohrichem¹⁰⁹ a dalšími, kteří nepocházejí z Teplicka. Dne 19. března byli dále popraveni ledvičtí František Titl, Čeněk Nachtmann či Václav Sobota z Duchcova. 29. března 1943 je popraveno 29 odbojářů z okolí H. Lindnerové.¹¹⁰ Čtyřem ze šesti setnutých gilotinou bylo lehce přes 20 let. Z 29 popravených bylo 17 z teplického okresu, konkrétně 2 z Bohosudova, 5 z Teplic, 4 z Duchcova, 2 ze Želének a 1 z Oseka.¹¹¹ Zmínit si zaslouží Wilhelmina Rubalová (v jejímž bytě se shromažďovaly finanční prostředky odbojářů i důležité zprávy do Prahy), Bohumil Holub, František Porcal, Josef Vrba z Duchcova, Václav Vodička z Oseka, Josef Wanka z Hudcova či Josef Zenker ze Želének. Dne 1. dubna byli popraveni Antonín Syřiště z Hostomic, Václav Krtek z Hrdlovky, Ondřej Hrošek z Duchcova a František Kubát z Háje. Poslední popravy Severočechů, členů uskupení M. Kršňákové, se konaly 12. dubna 1943¹¹². Celkově bylo v Plötzensee popraveno 677 občanů bývalého Československa, což bylo nejvíc po Němcích, kterých zde zahynulo 1 437.¹¹³

O komunistické aktivitě v letech 1942-1944 není mnoho zdrojů, víme jen, že v severních Čechách stoupá význam mládeže. I po rozsáhlém zatýkání ve druhé půlce roku 1941 stále ilegální aktivita komunistů probíhá, leč ne v takové míře. Svědčí o tom zatýkání osob na Teplicku (např. v roce 1942 F. Bruch a F. Soukup¹¹⁴). Znatelné zvýšení ilegálních aktivit nastává s obratem ve vývoji války (po porážce Němců u Stalingradu, uzavření československo-sovětské smlouvy či Slovenském národním povstání). V květnu 1944 byla na Pankráci popravena např. Ludmila Nováková, která v severozápadních Čechách se svou

¹⁰⁸ KOUKAL, P. Plötzensee 1943. s. 8.

¹⁰⁹ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-364-1.

¹¹⁰ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 195.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² AM Chabařovice, ilegální činnost proti říší, k 66.

¹¹³ VÚA, fond Sběrka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68., kar. 7.

¹¹⁴ *Popraveni v Plötzensee dle národnosti v letech 1933 až 1945* [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.1.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/popraveni-v-ploetzensee-dle-narodnosti-1933-1945/>

skupinou sbírala informace o zajateckých táborech a posílala je Rudé armádě.¹¹⁵ Skupina působila na Ústecku a v Českém středohoří. Komunistické odbojové snahy vrcholí ke konci války formováním RNV. Ty byly národnostně i ideově smíšené, již zde však dochází k prvnímu oddělení českých a německých odbojářů. V oblastech s výraznější českou menšinou (Duchcov, Bílina) se výbory zakládají již na přelomu roku 1944 a 1945. Snažily se poté jednat se zástupci německé správy měst o jejich převzetí. Výzbroj jim byla poskytnuta od německé městské policie v Ústí. V noci ze 7. na 8. května přijíždí přes průsmyky Krušných hor (na Teplicko přes Cínovec a Moldavu) vojáci sovětské 3. a 4. tankové armády 1. ukrajinského frontu generála Koněva. Po drobných potyčkách bylo 9. května 1945 celé Ústecko osvobozeno.

Za dobu války neuniklo zatčení v pohraničí na 22 000 zástupců komunistů a sociální demokracie.¹¹⁶ Dalšími odsouzenými z Teplicka byli O. Vavřík, J. Janda, A. Němec, K. Reitzner, F. Pařez, také manželé Sommerovi z Předlic nebo Josef Franc z Chabařovic a A. Vrbová¹¹⁷. Popraveni, kteří nebyli ještě zmíněni, byli dále Josef Trnka z Lomu, duchcovský František Porzal a v Osvětimi zahynul chabařovický Josef Kasel.¹¹⁸

4.1 Karel Aksamit

Karel Aksamit se narodil 11. dubna 1897¹¹⁹ v Košťanech do početné hornické rodiny, která se často stěhovala po teplickém okrese ve snaze se uživit. Karel Aksamit chodil do školy v Trnovanech, avšak již od 14 let pracoval v bystrické sklárně, později v trnovanské papírně či jako horník s otcem na dole Elbe IV. I přes nedostatek vzdělání, je Karel velmi nadaný, mluví šesti jazyky. Jakožto mnoho dělníků a horníků, stává se členem organizace Sociálně demokratické mládeže a Svazu dělnických tělocvičných jednot (SDTJ) s názvem Jarost. Zde konečně nachází své místo, rád sportuje a zajímá se o socialistickou literaturu. Přichází však první světová válka. Karel Aksamit je poslán bojovat na východní frontu, ale kvůli častým dezercím přechází na frontu italskou. Vrací se však domů, kvůli potřebě horníků v severních Čechách, neboť ti začínají koncem války stávkovat. Za první republiky je jedním ze zakládajících členů trnovanské komunistické strany a později se stává dokonce jejím místopředsedou. Také pomáhá založit Federaci dělnických tělocvičných jednot v

¹¹⁵ AM Ústí nad Labem, fond MěNVÚL, inv. č. 2695, seznam antifašistů z Trmic, k. 49.

¹¹⁶ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 374.

¹¹⁷ AM Chabařovice, rozsudky nad účastníky protifašistického odboje 1942-5, k. 66.

¹¹⁸ TOMAN, F. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. s. 399.

¹¹⁹ Státní oblastní archiv Litoměřice, matrika o narození obec Košťany 1889 – 1897, inv. č. 3678, sign. 76/2.

Trnovanech, která se oddělila od SDTJ. V roce 1923 se stěhuje do Prahy díky místu tajemníka ÚV Komunistického svazu mládeže. Rovněž je redaktorem listů *Komunistická mládež, Pravda mládeže*.¹²⁰ Roku 1925 si bere svou první ženu, se kterou se však roku 1929 rozvádí (mají spolu dceru Květuši). Podruhé se žení roku 1937.¹²¹ Stále se zajímá o sport, ilegálně odjíždí do Moskvy, kde získává funkci tajemníka tzv. Rudé sportovní internacionály. Pomáhá také založit Federaci proletářské tělovýchovy, později se stává jejím předsedou. Poté je jedním z organizátorů množství sletů a spartakiád (v Moskvě či 2. pražské spartakiády) a stále přispívá články do levicových časopisů (*Stadion, Výboj*). Cestuje po celém světě. Ocítá se například v Berlíně v době požáru Říšského sněmu. Unikl tehdy do Moskvy s důležitými komunistickými dokumenty, aby nepadly do rukou nacistů. Ve 30. letech ostře vystupuje proti nacismu, zejména podporuje boj sportovců proti fašismu ve španělské občanské válce i při olympiádě v Německu a účastní se i protinacistických kongresů (např. v Paříži).

Po obsazení zbytku Česko-Slovenska se vrací do Prahy, kde pracuje jako holič a pošťák.¹²² Poprvé je také zatčen a propuštěn. Začíná působit v komunistickém odboji pod krycím jménem „Emil“ (také „malý Emil“).¹²³ Od léta 1939 působí na Plzeňsku, kde má rozkaz pod I. ÚV KSČ seskupit a vést místní složky komunistického odboje, tisknout ilegální noviny a vytvořit spojení s pražským centrem.¹²⁴ Přispívá zde do listů *Škodovák* a *Pravda*. I. ÚV KSČ byl gestapem odhalen v únoru 1941. K. Aksamitovi se však daří uniknout na Moravu, kde je však zatčen dne 30. března 1940 v Brně.¹²⁵ Dohodl se na propuštění, pod podmínkou práce tzv. V-mana, neboli důvěrníka (nic nevyzradil), avšak poté prchá a plně přechází do ilegality. Nemá stálé bydliště, jedním z míst, kde pobývá je např. byt v Praze na Letné. Podílí se na vytvoření II. ÚV (fungující do léta 1942) a poté se společně s Josefem Molákem snaží vytvořit III. ÚV.¹²⁶ Na podzim roku 1942 se na Berounsku dostává do jeho vedení. Zajišťuje zejména tisk, je např. redaktorem *Rudého práva*. Zároveň se jakožto člen tzv. Vetiškova vedení (dle R. Vetišky) od srpna 1943 snaží o vytvoření instituce, ve které by spolupracovaly různé uskupení odboje. Při jedné ze schůzek odbojářů ve Stromovce jen se

¹²⁰ KOUKAL, Pavel. Odkaz Karla Aksamita je stále živý. *Revue Teplice*. 1984, 16 (6), s. 16.

¹²¹ VÚA, fond 48, inv. č. 14.

¹²² ABS, fond 141 SÚMV, sign. 302-31-8. s. 2.

¹²³ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-525-9. s.13.

¹²⁴ OLIBERIUŠ, Vít. *Plzeňský odboj za druhé světové války*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Lukáš NOVOTNÝ. s. 10.

¹²⁵ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-500-11. s. 8.

¹²⁶ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 325-76-3. s. 4.

šťěstím uniká gestapu a ze strachu odjíždí z Prahy. Ubytován je u rodiny Vaverových v Líbeznicích a později u své sestry Františky a jejího manžela Oldřicha Kočky v Toužetíně.¹²⁷ Aksamit zde vede ilegální skupinu na Lounsku a stále přispívá do *Rudého práva*. V létě 1944 je však (spolu s celou lounskou skupinou) vyzrazen, kvůli konfidentovi J. Fialovi a V. Dvořákovi.¹²⁸ Karel Aksamit se 21. června 1944 při zatýkání v Toužetíně (v domě č. 21) zastřelil.¹²⁹ Jeho manželka Božena požívá jed, na jehož následky umírá po 14 dnech v Praze. Aksamit je tak jedním z posledních členů III. ilegálního ÚV KSČ, který poté přestává existovat. Nacistické restrikce postihly i jeho blízké příbuzné, a to kvůli udáním konfidenta gestapa a komunistického odbojáře Jaroslava Fialy. Popravena je celá rodina Kočkových (kromě Oldřicha, který následně žije v Trnovanech) i rodina Vaverova z proboštovského Sokola.

4.2 Jan Podracký

Neprávem opomíjeným odbojářem a umělcem ze severozápadních Čech je Jan Podracký. Narodil se 16. května 1909¹³⁰ v Louce u Litvínova, ale brzy se kvůli práci svého otce stěhuje do Mariánských Radčic. Studoval v Libkovicích a poté na Gymnáziu v Duchcově. Zde již začíná tvořit první literární a malířská díla. Později studoval ve Vídni, ale kvůli narukování do armády v roce 1914 studium ukončil a později absolvoval Vyšší průmyslovou školu stavební v Plzni obor architektura. Časem se z něj stává významný malíř a architekt. Současně je všemožně kulturně činný, je vášnivým básníkem, fotografem a ilustrátorem. Je jedním z autorů například literárního almanachu *Vzdor* a *Malá revue*, kam zároveň přidává vlastní avantgardní grafiku.¹³¹ Navrhuje obálky knih či knihy ilustruje.

Po ukončení studií se chtěl zabývat modernizací rodného kraje, a tak odmítl pracovní pozice v Praze. Avšak po roce 1930 kvůli hospodářské krizi musí tvrdě pracovat, aby se uživil. Zaměstnan je například na stavbě české horské chaty na Bouřňáku (kterou inicioval Karel Líma), jako zedník u stavební hostomické firmy Kiml a Drtikol, jako učitel a poté jako cestmistr.¹³² Z neustálého shánění práce se zhroutil a byl léčen v sanatoriu v Rumburku. V roce 1936 získává práci u státních drah a zároveň se žení. Protože je jeho manželka

¹²⁷ VÚA, fond 48, inv. č. 17.

¹²⁸ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 325-76-1. s. 103, 123.

¹²⁹ ČERNÝ, Václav. *Křik Koruny České. Paměti 1938-1945*. Brno: Atlantis, 1992. s. 408-9.

¹³⁰ ABS, fond 141 Německé soudy v Říši, sign. 141-558-3, s. 69.

¹³¹ KOUKAL, Pavel. *Jan Podracký. Talent pronásledovaný osudem*. Duchcov: Kapucín, 2009. s. 10.

¹³² PODRACKÝ, Jan, KOUKAL, Pavel ed. *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. Duchcov: Kapucín, 2013. s. 14.

Němka, je přeložen na Kladensko a stěhuje se do Řevničova.¹³³ Společně s hostomickým ochotnickým divadlem každoročně připravoval, jako reakci na vzestup nacismu, tři dramata Voskovce a Wericha. Jan Podracký ke hrám vyrobil dekorace a kostýmy. Pár skladeb ke hře složil Antonín Gruncl, který byl za heydrichiády jako odbojář popraven v Praze. Od roku 1937 je členem národní demokracie a Národní jednoty severočeské, později přešel ke KSČ.¹³⁴ Za okupace pohraničí je Jan zaměstnán na dráze v Žatci, dává ale výpověď a stěhuje se k rodičům své ženy. V říjnu 1939 byl dům Podrackých nacisty vyrabován a otec Jana Podrackého se zraněními utíká do Světce. Nakonec získává Jan místo ve stavební firmě duchcovského Josefa Funka.¹³⁵

Podracký již tehdy kreslí karikatury zesměšňující režim a časem na popud Bohumila Holuba vstupuje do ilegální komunistické skupiny operující v okolí Duchcova.¹³⁶ Ta hlavně distribuuje letáky a finančně podporuje osoby zasažené nacistickými represáliemi. Nejvíce je v kontaktu se Zdeňkem Šafránkem. Společně fungují jako spojky mezi Podkrušnohořím a Protektorátem (mohl totiž legálně překročit hranici). Jako stavař na dole Konkordie také navázal kontakt se zajatci z Francie. Skupinu začali nacisté odkrývat na podzim 1941. Zatčeno je 56 osob a z nich je 32 popraveno.¹³⁷ Dne 9. prosince 1941 byl zatčen i Jan Podracký a uvězněn v Mostě na 10 měsíců.¹³⁸ Ani zde nepřestává navrhovat obdivuhodné stavby, např. pomocí logaritmického pravítka, které si vyrobil z lepenky. Nakonec je v Litoměřicích 16. prosince 1942 zemským soudem odsouzen k pětiletému vězení v pracovním táboře Griebo.¹³⁹ Výše trestu bylo dosaženo hlavně díky snahám jeho obhájce Bohmera, který je sám následně stíhán za příliš laskavé zacházení s obžalovaným (oproti tomu B. Holub i Z. Šafránek mají být popraveni). V březnu 1943 je Podracký transportován do pracovního tábora, kde pracuje na regulaci Labe. Po půl roce se ale proti mírnému rozsudku odvolal vrchní státní návladní a u lidového soudu v Berlíně mu byl 16. června 1943 nakonec udělen trest smrti.¹⁴⁰ Před vykonáním rozsudku je umístěn do věznice Plötzensee, kde načrtává poslední stavby, které by rád v Duchcově viděl (výstaviště, společenský dům). Sepisuje také deník, který spolu s dalšími věcmi tajně předal manželce Marii při její poslední

¹³³ KOUKAL, Pavel. *Jan Podracký. Talent pronásledovaný osudem*. Duchcov: Kapucín, 2009. s. 4.

¹³⁴ ABS, fond 141, sign. 141-510-17.

¹³⁵ PODRACKÝ, J. *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. s. 26.

¹³⁶ ABS, fond 141, sign. 141-510-17.

¹³⁷ PODRACKÝ, J. *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. s. 45.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ ABS, fond 141 Německé soudy v Říši, sign. 141-558-3, s. 69.

¹⁴⁰ ABS, fond 141 Německé soudy v Říši, sign. 141-558-3, s. 70.

návštěvě věznic 2. září 1943 (jakožto Němka měla povolené tři návštěvy věznic).¹⁴¹

Při spojeneckých náletech na Berlín byla v září 1943 poškozena i část věznic Plötzensee. Kvůli útěku pěti francouzských vězňů nacisté rozhodli o nové sérii poprav českých a německých antifašistů. Od 7. do 9. září bylo popraveno na 360 vězňů¹⁴², převážně českých komunistů, mezi nimi i Julius Fučík. Jan Podracký byl popraven 8. září 1943¹⁴³ jako jeden z posledních obětí rozsáhlého zatýkání na Teplicku na konci roku 1941. Ve svém posledním dopise své milé před popravou napsal: „*Nevíme, co nás čeká, a neznáme osud. Musíme jen doufat a věřit. Snad budeme spolu ještě šťastni. Honza.*“¹⁴⁴ Jeho žena po válce stále žila v Duchcově a poskytla Podrackého deník k vydání pod názvem *Zahrada s pěšinkou k věčnosti* (přirovnání k věznici v Plötzensee). Stalo se tak, až po pádu komunismu, neboť se komunisté obávali, že by jeho paměti mohly ohrozit Fučíkovský kult¹⁴⁵.

5 Sokolové z Krušnohorské župy Kukaňovy v odboji

Při pojednávání o odboji sokolů z Teplicka a severozápadních Čech, mluvíme výhradně o členech Krušnohorské župy Kukaňovy (pojmenované po severočeském sokolu Václavu Kukaňovi), která sídlila v Duchcově. Čítala 59 jednot a 20 391 členů.¹⁴⁶ Činovníci této územně nejrozsáhlejší župy již před Mnichovskou dohodou, kvůli své zkušenosti z neklidného pohraničí, poukazovali na ohrožení Československa. Následně na sokolských sletech vyzdvihovali ideu bránit demokracii a republiku. I přes obsazení pohraničí, zrušení župy a po přestěhování do Prahy (a dalších míst) stále zastávali myšlenku obrany národa. Udržovali kontakty s rodáky z pohraničí a mnozí se zapojili přes ilegální organizace ČOS do významných akcí domácího demokratického odboje, leč za cenu velkých ztrát, které připomíná například památník 103. sokolských obětí nacismu v Duchcově.

Kromě zásluh severočeských Sokolů, musí být stručně zmíněna i celková pozice ČOS v rámci jiných odbojových organizací působících v Protektorátu. O zřízení odbojové sokolské struktury se začalo uvažovat v roce 1938, ještě před podstoupením pohraničí Německu. Časem bylo založeno množství větších (Obec sokolská v odboji-OSVO) či

¹⁴¹ PODRACKÝ, J. *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. s. 3.

¹⁴² *Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee* [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

¹⁴³ ABS, fond 141 Německé soudy v Řiši, sign. 141-558-3, s. 72.

¹⁴⁵ Interview s Věrou BARTOŠKOVOU, publicistkou a básnířkou. Duchcov 26. 3. 2022.

¹⁴⁶ KOUKAL, Pavel. *Sokolové proti Heydrichovi*. Duchcov: Kapucín, 2002. s. 19.

menších lokálních uskupení. Členové Sokola byli také zapojeni v jiných odbojových složkách v rámci demokratického odboje, pod ON, PVVZ, PÚ či v rámci ÚVODu. Zároveň udržovali spojení s odbojem zahraničním a exilovou vládou. Jejich angažovanost byla klíčová pro celkové fungování protinacistické rezistence za 2. světové války na našem území. Jak konstatoval Konstantin von Neurath na tribunálu v Norimberku, Sokolové jakožto dobře organizované uskupení byli nejvýznamnějším ohrožením nacistické moci v protektorátu.¹⁴⁷

Českou obec sokolskou (ČOS) tvořila početná masa lidí, kteří se za první republiky těšili celospolečenské a politické přízni. Sokolové se snažili být nadstraniční a jejich obliba stále stoupala. A to zejména od roku 1933, kdy se v Německu chopil moci Adolf Hitler a kdy sokolové začali veřejně vznášet obavy nad ohrožením vlasti. Situace se stále vyhrocuje, zejména v létě 1938, kdy se na mezinárodním poli řeší postavení sudetských Němců v Československu. V napjaté příhraniční atmosféře je v Duchcově 6. června 1938¹⁴⁸ pořádán slet župy Krušnohorské. Přítomna je delegace USA, avšak kvůli obavám z nepokojů není poprvé povolen průvod městem. Při X. všesokolském sletu v Praze na začátku července 1938, kterého se účastnilo rekordních 134 tisíc osob¹⁴⁹, se snažila formou tiché demonstrace Sokolská župa Krušnohorská–Kukaňova poukázat na zhoršující se situaci v českém pohraničí. Na rozdíl od ostatních účastníků krušnohorští sokolové nejásali. Průvod vedli starosta župy Jan Zelenka a Václav Novák z Děčína,¹⁵⁰ viz část básně: „*Šly pluky rudých košil jásající Prahou, sokolské pluky ze severních Čech. Šly beze slova, bez pozdravu a němé PROČ jste zřeli z očíh všech.*“¹⁵¹ Celý slet provázely motivy vlastenectví a obrany republiky při uvědomění si blížícího se ohrožení. Akce vyvrcholila státní hymnou a hromadným zpěvem skladby *Přísaha republiky*, ke které napsal slova F. Pecháček.¹⁵²

Již před přijetím Mnichovské dohody se sokolové připravovali na možný odpor vůči nacismu. Rozesílaly se tajné noviny mezi jednotlivými jednotami či bylo přispíváno do fondu na obranu státu. V pohraničí vykonávala zvýšenou činnost zpravodajská služba, která se snažila o občasnou spolupráci s českými vlastenci. Takto byli ve druhé polovině 30. let kontaktováni např. Zelenka, Bachura či Král, aby mohli referovat o nestálé situaci

¹⁴⁷ ČVANČARA, Jaroslav. Ni zisk ni slávu. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2012, (2), s. 37-8.

¹⁴⁸ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 4.

¹⁴⁹ UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol proti totalitě*. Praha: 2001. s. 7.

¹⁵⁰ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 18.

¹⁵¹ MAREŠ, Michal. *Sokolský slet 1938*. s. 13.

¹⁵² UHLÍŘ, J. B. *Sokol proti totalitě*. s. 3.

v pohraničí. Po návštěvě lorda Runcimana sokolové v pohraničí již dopředu ničili důležité materiály, připravovali se na vystěhování a v Tyršově domě se připravovalo zázemí pro příchozí uprchlíky. Přesto si tento scénář nepřipouštěli a chtěli Československo bránit. Proto bylo jednání v Mnichově a následné rozhodnutí Edvarda Beneše nebránit československé pohraničí přijato značně skepticky. I přes velké zklamání se Sokolové snažili o co nejefektivnější pomoc činovníkům na územích odevzdávaných Německu. Z motivu odhodlání se stal motiv prohry, a to ovlivnilo i vnitřní strukturu Sokola, zejména kritiku jeho vedení od řadových členů. Část členů požadovala vytvoření čistě národního státu, rozpuštění části politických stran, někteří dokonce zastávali antisemitské názory. Jak bylo ostatně příznačné pro období druhé republiky. Přesto zachovala ČOS věrnost republice a demokratickým ideálům.

Na Teplicku byli členové krušnohorské župy často donuceni k opuštění svých domovů a její činnost byla formálně zrušena (jako jediná z žup ČOS).¹⁵³ Jakožto nejpostiženější župa ztratila všech 61 jednot.¹⁵⁴ Mezi 2.–10. říjnem byl do Prahy převezen majetek župy. Z 50 československých žup se zábor pohraničí dotkl 31 z nich.¹⁵⁵ Ztrátou pohraničí přišel Sokol celkem o zhruba 103 000 členů ze 455 jednot se 120 sokolovny a o částku 53 milionů korun.¹⁵⁶ Uprchlí sokolové z Podkrušnohoří našli pomoc nejprve v Tyršově domě a poté zejména u sbratřené jednoty v Libni. Po příjezdu německého vojska začal v mnoha místech pohraničí veřejný lynč sokolů, kteří v oblasti zůstali. Vlny veřejného násilí se opakovaly, například po okupaci zbytku českého území či po uznání československé exilové vlády v létě 1940.

5.1 OSVO a Protektorát Čechy a Morava

Německá vojska překročila 15. března 1939 hranice Česko–Slovenska a o den později byl zřízen Protektorát Čechy a Morava. Sokolové, obdobně jako při záboru pohraničí, urychleně ničili důležité materiály v Tyršově domě a připravovali se na přechod do ilegality, ve které se částečně nacházeli již za druhé republiky. První týdny začalo sokolské ilegální hnutí působit nejprve samostatně vydáváním letáků, sbíráním informací, pomáhalo vycestovat určitým občanům (nejvíce přes Slezsko do Polska) či pečovalo o

¹⁵³ UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol za Protektorátu*. Praha: 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. s. 287.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 5.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 6.

postižené nacistickými restrikcemi. Sokolů se zprvu výrazněji nedotkly, i když již na jaře se o sokolské ilegální aktivity začíná více gestapo zajímat. Přesto se Česká (dříve Československá) obec sokolská nedočkala větších plošných postihů. Zatýkáni jsou jen jednotlivci kvůli působení v jiných organizacích. Bylo obměněno vedení a náčelníkem se stal A. Pechlát. Na jeho popud bylo preventivně zřízeno ilegální ústředí ČOS nazvané Komise pro styk se župami¹⁵⁷ (později změněné na Sokolskou revoluční radu) z důvodu, že by byl Sokol zrušen. Zároveň za účelem řízení ČOS byla vybudována tzv. ilegální pětka, která tvořila jakousi pojistku při vyzrazení ústředí.¹⁵⁸

Těmito kroky se ČOS oficiálně uchyluje do ilegality a vzniká hnutí Obec sokolská v odboji (OSVO), jejíž význam stoupá od léta 1940. S příchodem Heydricha do Prahy se již jedná o jedno z nejpočetnějších a strukturálně největších ilegálních uskupení v zemi.¹⁵⁹ Zprvu bylo v plánu čekat na stažení vojsk na frontu a poté převzít moc (obdobně jako v roce 1918).¹⁶⁰ Aktivity členů byly kvůli utajení odděleny od ČOS. Udržovány byly kontakty s dalšími odbojovými hnutími (zejména PÚ) a přes starostu Sokola Bukovského i styk s protektorátní vládou Aloise Eliáše. V létě roku 1939 začal užší styk s dalšími odbojovými strukturami, zejména ON a Zemským národním výborem (ZNV) na Moravě. Řešeny byly finanční stránka, obstarávání zbraní a důsledné formování ilegální sítě v Protektorátu, které bylo plně dokončeno až na jaře 1940. OSVO de facto kopírovala prvorepublikovou síť Sokola, jednalo se tak pravděpodobně o jednu z nejrozsáhlejších ilegálních organizací pokrývajících celé bývalé Československo. Dodržování struktury jednotlivých žup a jednot, mělo výhodu v dorozumívání i organizaci, avšak ukázalo se také jako nevýhodné při jejím brzkém rozklíčování gestapem. Členové ČOS byli ze všech odbojových organizací (mezi lety 1939–1942) nejvíce zastoupeni v ON¹⁶¹, neboť se i často s OSVO personálně mísili a strukturálně překrývali. Uvedení zaslouží např. generál Hugo Vojta.¹⁶²

Na PVVZ se OSVO orientovalo zejména na Moravě po rozložení ZNV. Významné funkce obsadili sokolové i v rámci Politického ústředí. Činnost PÚ (spolu s moravskou ZNV) téměř zlikvidovalo první velké zatýkání na podzim roku 1939. Ti, kteří unikli zatčení, poté zakládají Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), které se snaží od počátku roku

¹⁵⁷ UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 798.

¹⁵⁸ WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 73

¹⁵⁹ UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 792.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 803.

¹⁶¹ UHLÍŘ, J. B. *Sokol proti totalitě*. s. 39.

¹⁶² WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 74.

1940 sehrát úlohu hlavního sjednotitele domácího odboje. Na jaře tohoto roku došlo k prvním jednáním o spolupráci jednotlivých organizací, mimo jiné i s členy ČOS. Užší spojení navazuje OSVO přes PVVZ v létě 1941 po rozpuštění ČOS, především díky stykům L. Vaňka s K. Bondym. Dále začleněné PÚ, PVVZ a ON stále fungují samostatně, jen mají své členy v tzv. plénu, hlavním orgánu ÚVODu koordinujícím společný postup.

Dne 1. září 1939 začala 2. světová válka a v Protektorátu byla provedena Akce Albrecht I. Jednalo se o zatýkání zejména inteligence, politické opozice a představitelů veřejného života, mimo jiné i členů ČOS. Zatčení, přibližně 2000 lidí¹⁶³, byli většinou posíláni do koncentračních táborů. Jednalo se o preventivní akci iniciovanou K. H. Frankem, proti možnému odporu po počátku války. Započalo také postupné omezování činnosti Sokola. Zákaz vytápění sokoloven, užívání názvů vztahujících se k první republice či později zákaz pořádání jakýchkoliv společenských akcí. Již 21. srpna 1939 byly nařízením protektora Neuratha v Protektorátu zavedeny norimberské zákony a o pět dní později museli být ze Sokola vyloučeni všichni Židé. Výraznější postih ČOS nastal až v únoru 1940, kdy začaly další represe, např. zatčení první garnitury vedení OSVO.

Na popud K. H. Franka je 12. dubna 1941 výnosem říšského protektora von Neuratha zastavena činnost ČOS a majetek je zkonfiskován (v souhrnu 2 427 994 korun).¹⁶⁴ Učiněno tak bylo kvůli dlouhodobým protistátním aktivitám Sokola, jež byly kryty pod legální působení. Sokol nicméně zrušen nebyl a mimo zákazu tělovýchovných a organizačních aktivit mohl stále spravovat své nemovitosti. Odbojová aktivita ČOS i dalších uskupení stále zesilovala. „*Postavení protektorátu nikterak neúčinkuje na organizaci (Sokola pozn. ŠR). Taktická sokolská činnost představuje den ode dne vážnější nebezpečí.*“¹⁶⁵ Kvůli nezvládnutí situace je 27. září 1941 říšský protektor Konstantin von Neurath, pro údajnou nemoc, poslán na zdravotní dovolenou.¹⁶⁶ Na jeho místo den poté nastoupil, jakožto zastupující říšský protektor, Reinhard Heydrich. Již v tento den je vyhlášen výjimečný stav a o provinění rozhodují stanné soudy. Nastává doposud nejtvrďší vlna restrikcí s cílem zlikvidovat rezistenční hnutí. V tomto 1. stanném právu je popraveno přes 500 lidí, mezi nimi i první významní sokolští funkcionáři například náčelník A. Pechlát.¹⁶⁷ Mezi zatčenými je také premiér Alois Eliáš (také člen ČOS).

¹⁶³ UHLÍŘ, J. B. *Sokol za Protektorátu*. s. 79.

¹⁶⁴ WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 75.

¹⁶⁵ UHLÍŘ, J. B. *Sokol proti totalitě*. s. 58.

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 70.

¹⁶⁷ UHLÍŘ, J. B. *Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa*. s. 794.

V noci ze 7. na 8. října 1941¹⁶⁸ je Heydrichem zahájena Akce Sokol za účelem masového zatýkání odbojově činných členů tohoto tělovýchovného hnutí. Zatčeno bylo na 1500 činovníků¹⁶⁹, zejména nejvýznamnější představitelé žup a jednot, například S. Bukovský. Ti povětšinou skončili v Terezíně a poté byli transportováni do KT v Osvětimi. Předem bylo rozhodnuto o zatykačích, aby byla co nejvíce narušena struktura této organizace. Osmý říjen bývá dodnes připomínán jako Památný den sokolstva. Dne 11. října 1941 byla oficiálně Heydrichem zrušena sokolská organizace a její zbylý majetek zkonfiskován (v hodnotě okolo 600 milionů korun).¹⁷⁰ Nutné je zmínit, že ČOS tento krok předpokládala a připravovala se na něj již od okupace (ukrýváním usvědčujících dokumentů atd.). Nacistům se tak do rukou nedostalo dostatečné množství kompromitujícího materiálu. I přesto byla původní odbojová struktura poničena. Zatčena byla většina vůdčích osobností OSVO a představitelů ČOS v jiných organizacích. Likvidovány musely být také veškeré sokolské symboly. Restrikcím se jako jediná vyhnula právě Krušnohorská župa Kukaňova (krycím názvem Kateřina, Katka či Katuška), neboť již od záboru pohraničí oficiálně neexistovala. Zatčen byl z jejích příslušníků jen Josef Kasal,¹⁷¹ který byl odbojově činný v rámci jiné župy. Její neponičená síť tak mohla být nadále využita.

I přes likvidaci ČOS, je OSVO stále akceschopná, i přes narušení struktury jejího vedení. Proto se Ladislav Vaňek, poslední zástupce Sokolské revoluční rady, snaží v listopadu 1941 o reorganizaci OSVO a zakládá organizaci JINDRA. Otázkou však je, jestli není jeho úloha v sokolském odboji přeceňována a posuzována na základě jeho poválečných výpovědí, kdy se snažil očistit své jméno od dnes již prokázané kolaborace s nacisty. Pojmenování organizace je dle sokola Jindřicha Vaníčka (od něj odvozuje své krycí jméno Jindra i L. Vaněk)¹⁷² a v mnohém na dřívější uskupení navazuje. Hlavní osobností a velitelem uskupení pro Čechy je F. Pecháček. Personálně JINDRA přebírá množství členů z OSVO, avšak v mnohém se odlišuje. Opět se strukturálně dodržovalo rozdělení na župy, ale síť kontaktů byla nyní volnější, již ne tak početná a dvouvrstvá. Využívalo se také krycích jmen. JINDRA nadále spolupracovala jak s ON, tak na Moravě s PVVZ. Vaňkovi se také podařilo navázat kontakty s dalšími uskupeními (např. Kapitán Nemo, Národní obranný svaz ad.). Zároveň pod sebou sdružovala menší odbojové složky jako S 21 B či skupinu Říjen.

¹⁶⁸ UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 793.

¹⁶⁹ UHLÍŘ, J. B. *Sokol proti totalitě*. s. 72.

¹⁷⁰ UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 793.

¹⁷¹ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 17.

¹⁷² UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 791.

Žádné jiné odbojové organizaci se nepodařilo po nástupu Heydricha udržet si takovou celistvost a akceschopnost jako organizaci JINDRA. Jako většina odbojových organizací se JINDRA zaměřovala na sběr informací či sabotážní mise. V únoru 1942 JINDRA začíná spolupracovat s parašutisty a dozvídá se o zamýšleném „atentátu“. Proti tomuto záměru stál L. Vaněk (i přední představitelé ÚVODu), kteří vysílají přes vysílačku Libuši do Londýna žádost na zvážení mise.

Hlavní úlohu tak při pomoci s organizací „atentátu“ převzala skupina Říjen, ve níž byly zejména osoby z blízkého okruhu Jana Zelenky, který byl vedoucím skupiny.¹⁷³ Ten skupinu zakládá spolu s Jaroslavem Pechmanem. Ostatními sokolskými odbojovými složkami bývá nazývána jako radikální, jelikož její členové hlásali tvrdé zásahy proti nacistům jako pomstu za sokolské ztráty. Mnozí členové také činnost v této skupině brali od počátku jako sebevražednou misi. Jan Zelenka prosazuje akceschopnost skupiny, proto v ní je omezený počet členů, např. členové spřízněné jednoty v Praze–Michli. Členy byli také O. Frolík či kapitán Pavlík.¹⁷⁴ V roce 1940 do organizace JINDRA vstupuje téměř celé župní vedení a další pražští členové Krušnohorské župy, kteří sehraji klíčovou roli v rámci skupiny Říjen. Většina členů přispěla k uskutečnění operace Anthropoid a kvůli zradě Karla Čurdy a výpovědím samotného Vaňka, za to zaplatila svými životy. Struktura se do roku 1943 zcela rozpadla.¹⁷⁵

5.2 Operace Anthropoid

V souvislosti s následky teroru po Heydrichově příjezdu do Prahy (kdy je výrazně oslaben domácí odboj) i pod nátlakem spojenců, přichází ve Velké Británii František Moravec s myšlenkou „atentátu“ na vysoce postaveného představitele okupační moci v Protektorátu. Důvodem byla i hrozba platnosti Mnichovské dohody, která by znamenala obnovení Československa po skončení 2.světové války v hranicích po 30. září 1938. Operace dostává název Anthropoid a za cíl je zvolen Reinhard Heydrich (popřípadě K. H. Frankem dle rozhodnutí parašutistů). Tímto úkolem jsou pověřeni Jozef Gabčík a Jan Kubiš, kteří v prosinci 1941 letí spolu s dalšími parašutisty do Protektorátu.

Brzy po seskoku u Nehvizd se parašutisté dostali do kontaktu se sokoly ze župy Barákovy. Přes Jaroslava Piskáčka, člena JINDRY, se dostali parašutisté do Prahy až k Janu

¹⁷³ UHLÍŘ, J. B. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. s. 794.

¹⁷⁴ ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt (1941-1943)*. Praha: Laguna, 2002. s. 54.

¹⁷⁵ KROUPA, V. *Český antifašismus a odboj*. s. 431.

Zelenkovi. Zároveň se spolu s Václavem Novákem ze severních Čech postarali o ukrytí parašutistického vybavení. Piskáček byl v kontaktu se Zelenkou a později zajišťoval parašutistům ubytování. Parašutisté byli následně prověřeni Zelenkou a L. Vaňkem v bytě F. Pecháčka na Smíchově¹⁷⁶, nejedná-li se o nastrčené udavače. Bylo rozhodnuto, že jejich hlavním spolupracovníkem z JINDRY bude Jan Zelenka (díky jeho schopnostem a široké síti známostí) a jeho skupina Říjen. Rozhodnutí Londýn schválil. Zelenka byl navíc již od zaboru pohraničí napojen na širší československou odbojovou strukturu a zpravodajskou službu. Přes Jana Zelenku se tak členové Krušnohorské župy Kukaňovy, nově přestěhovaní do Prahy, stávají hlavními aktéry celé operace (spolu se sokoly ze župy Barákovy ad.). A k zajištění všeho potřebného pro úspěch operace musí být zapojeni téměř všichni její členové v Praze a okolí.

Dne 27. května 1942 dopoledne se daří parašutistům provést útok na Heydrichovu limuzínu a SS-Obergruppenführer na následky zranění umírá 4. června 1942.¹⁷⁷ Úspěch operace je dodnes chápán jako jeden z nejvýznamnějších odbojových činů za 2. světové války, neboť nebyl úspěšně odstraněn výše postavený nacističtější než právě Heydrich. Československé exilové vládě v Londýně zároveň přinesl mezinárodní zneplatnění Mnichovské dohody. Díky tomu bylo možné poválečné obnovení Československa v „předmnichovských“ hranicích. Tento pomyslný vrchol odboje však stál velké ztráty na životech a de facto paralyzoval všechny odbojové struktury (jen za heydrichiádu je zabito zhruba 5 000 obyvatel).¹⁷⁸

Prvními kroky gestapa po provedení „atentátu“ bylo prohledání blízkého okolí místa útoku. Došlo tak i na vilu Josefa Lance ze severozápadních Čech, o kterém bude řeč níže. Rytina mosteckého náměstí se prý veliteli prohlídky zalíbila natolik, že vyšetřovatelé nemuseli být tak důkladní, jak mohli. Lancovi to asi zachránilo život, neboť v záchodě ukrýval zbraň. Probíhá rozsáhlé vyšetřování, nalezen byl např. dopis od Jana Zelenky, přesto stále není v ohrožení. Kubiš na kole odjíždí do Libně a chvíli se schovává u Nováků z Podmokel. Poté vyhledává pomoc doktora Lyčky a přesouvá se do bytu Jana Zelenky. Mladá Jindřiška Nováková vyzvedává jeho kolo. Gabčík po útoku spí u Fafků a kolo nechává na místě.¹⁷⁹ Stopy onoho kola zavádí vyšetřovatele do severozápadních Čech (více bude zmíněné níže). Rozsáhlá akce se uskutečnila v samotných Teplících, kdy byli vyslýcháni

¹⁷⁶ UHLÍŘ, J. B. *Sokol za Protektorátu*. s. 213.

¹⁷⁷ SVITÁKOVÁ, Jindra. *70. výročí operace Anthropoid*. Anlet, 2011. ISBN: 978-80-260-1155-2. s. 13.

¹⁷⁸ *Rok 1942 v českém odboji*. s. 120.

¹⁷⁹ UHLÍŘ, J. B. *Sokol za Protektorátu*. s. 233.

zejména čeští obyvatelé. Majitel prodejny, ve které bylo kolo vyrobeno, však již nežil, tak poté vyšetřovatelé záměrně vyšetřovali protektorátní pražské občany, kteří pocházeli z Teplicka.

Téměř ihned je vyhlášen výjimečný stav a veřejně je oznámen trest-zastřelení pachatelů a všech, kteří o nich vědí, společně s celou rodinou. Celá Praha je uzavřena, je zakázáno vycházet a uzavřeny jsou veřejné prostory i doprava. Odměna za dopadení pachatelů činí 10 milionů korun. Vyhlášeno je 2. stanné právo, označované jako heydrichiáda, které provází rozsáhlé zatýkání a série poprav (jen v Praze a Brně 1 327 odbojářů¹⁸⁰). Dne 10. června 1942 jsou vypáleny Lidice a většina obyvatel této obce je vyvražděna (z celkových 105 lidických dětí se konce války dožilo jen 17¹⁸¹). Přesto se nedaří pachatele „atentátu“ vypátrat. Do té doby, než jsou parašutisté ukrytí v kostele sv. Cyrila a Metoděje zrazeni Karlem Čurdou. Od něj se gestapo dozvídá o pomocnících parašutistů, o rodině Moravcových a dalších ze skupiny Říjen. Dne 18. června 1942 je sedm parašutistů v kostele v Resselově ulici obklíčeno a všichni v boji umírají. Dodnes není zcela jisté, kdo přesně prozradil úkryt parašutistů. Zda kvůli výpovědím Vlastimila Moravce (údajně mu byla ukázána uříznutá hlava jeho matky) nebo kvůli Haně Krupkové.

Další členové skupiny Říjen jsou postupně zatýkáni. 9. července je zatčen Václav Novák, 18. července Václav Mareček a další.¹⁸² Rodinní příslušníci odbojářů jsou zatýkáni až později. Zatčení jsou umístěni do věznice na Pankráci a poté převáženi ke krutým výslechům do Petschkova paláce. V srpnu jsou deportováni do terezínské Malé pevnosti. Stanným soudem jsou 29. září 1942 odsouzeni k trestu smrti (celkem 252 lidí).¹⁸³ Později jsou transportováni do KT Mauthausen. Zde jsou téměř ihned po příjezdu, 24. října 1942, popravovány celé rodiny. Celkem bylo tento den zabito 264 lidí obviněných ze spolupráce s atentáčníky¹⁸⁴, nejmladší popravené Jindřišce Novákové z Děčína bylo 14 let. Popravy se zde konaly i další dny. Děti popravených byly poslány na převýchovu do německých internátů, kde zůstaly až do konce války.

Činnost sokolského odboje přetrvávala, ale jen v určitých regionech (např. ve východních Čechách), a zdaleka nebyla tak efektivní jako dříve. Sokolové stále spolupracovali s dalšími odbojovými organizacemi jako Radou tří či ke konci války

¹⁸⁰ SVITÁKOVÁ, J. 70. výročí operace *Anthropoid*. s. 41.

¹⁸¹ Tamtéž. s. 40.

¹⁸² ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 18.

¹⁸³ WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 80.

¹⁸⁴ SVITÁKOVÁ, J. 70. výročí operace *Anthropoid*. s. 32.

přípravými Revolučními národními výbory. Celkem bylo za 2. světové války uvězněno 11 611 členů ČOS a 3 388 sokolů zemřelo na následky věznění, bylo popraveno či zemřelo při ozbrojených povstáních na konci války.¹⁸⁵ Struktura Sokola byla však kvůli nacistickým restrikcím značně oslabená, zejména se nedostávalo vedoucích osobností. I proto se již za tzv. třetí republiky nepodařilo navázat na dřívější pozici Sokola ve státě. V období vlády komunistického režimu se jim však nedostalo potřebného uznání, naopak část z přeživších byla dále perzekvována.

5.2.1 Jan Zelenka s rodinou

Jan Zelenka se narodil 3. března 1895¹⁸⁶ v Kamenném Újezdu na jihu Čech. Jako učitel nejdříve pracoval Praze–Liboci, kde byl činný v místním Sokole (získal zde první kontakty následně využitě v odboji), a kde se seznámil se svou ženou Františkou (rozenou Hoffmannovou).¹⁸⁷ Roku 1922 měli svatbu a o rok později se jim narodil syn Jan Milíč. Roku 1927 se rodina přestěhovala na Teplicko, kde začal Zelenka působit jako učitel a následně i jako ředitel v Háji u Duchcova.¹⁸⁸ Pomáhal zde vystavět českou školu a také započal vést z pozice předsedy Komenského učitelský spolek v Duchcově. V Háji vystavěl novou sokolovnu a byl velmi veřejně i kulturně činný. Působil v obecním zastupitelstvu obce za národní socialisty a v roce 1935 byl jmenován starostou Krušnohorské župy Kukaňovy. Tehdy již, kvůli Hitlerově převzetí moci v Německu, spolupracuje s vojenským zpravodajstvím, které působilo v rámci ministerstva obrany. Upozorňuje zároveň na nebezpečí nacismu, například na sokolských sletech.

Celá rodina, se po Mnichovské dohodě a zabrání Duchcovska 10. října 1938, vrací s minimem věcí zpět do Prahy.¹⁸⁹ Rodinný přítel a ministr financí Josef Kalfus, jim obstará odvoz za pomoci svého osobního řidiče. Zajišťuje také rodině stěhovací vůz a na 10 dní ubytování ve svém domě. Poté Zelenka společně s Bedřichem Kubicem nalézá, díky pomoci Františka Pecháčka, na chvíli přístřeší v ubytovně patřící pod blízký Tyršův dům. Zde se sokolové snažili pomáhat dalším uprchlíkům z obsazeného pohraničí. Manželka Františka je u své rodiny a syn Jan Milíč bydlí u Janova bratra Václava v Libni. Zelenka zvažuje emigraci do Velké Británie, nakonec ho ale přátelé přesvědčí, aby zůstal. Opět díky J. Kalfusovi

¹⁸⁵ ATMTVS, fond Sokol, k. 151.

¹⁸⁶ BRANDL, Petr. Spoluorganizátor atentátu. *Revue Teplice*. 1975, 3(75), s. 3.

¹⁸⁷ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 7.

¹⁸⁸ ČVANČARA, J. Ni zisk ni slávu. *Paměť a dějiny*. s. 17.

¹⁸⁹ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 7.

získává na počátku roku 1939 byt na Žižkově v Biskupcově ulici čp. 1837/4.¹⁹⁰ V ilegálním hnutí mu později pomáhají také sousedé, rodina Rutova a Moravcova. Po zrušení České strany národně sociální, jejíž byl členem, přechází do Strany národní jednoty, jako většina jeho bývalých spolustraníků. Jako učitel vyučuje na různých školách v Praze a na jaře 1941 začíná působit jako ředitel školy ve Vršovicích.¹⁹¹ Po nástupu Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora a zrušení Sokola se začíná radikalizovat a přemýšlí o výraznějších ilegálních akcích. V odboji působí již od roku 1939, kdy se stává členem OSVO. Časem vstupuje do organizace JINDRA a spolupracuje s dalšími pražskými sokolskými jednotami, které nebyly rozbity předchozími nacistickými nařízeními, například s vysočanským Sokolem. Krycím jménem je pojmenován jako Strejda, Červenka, Borský, Říha, ale nejčastěji Hajský (dle Háje u Duchcova).¹⁹² Postupně ze svých kontaktů (které zůstávají i přes represálie nacistů nevyzrazeny) buduje v rámci JINDRY síť po celé Praze i širším okolí, kterou pojmenovává Říjen. Členy jsou jeho nejbližší kontakty, například rodina Moravcových, Václav Novák, J. Pechman, náčelník michelského Sokola, a další. Skrze Lidmilu Hajnou poté Zelenka komunikuje s L. Vaňkem a sokolskými uskupeními na Moravě. Je velmi dobrým organizátorem s množstvím známostí. Díky tomu domlouvá například ubytování parašutistům Janu Hrubému a Josefu Bublíkovi u Slavomíry Čechové. V jeho bytě dochází k důležitým schůzkám a ukrývá se zde např. Jaroslav Švarc. Zelenkův syn, pojmenovaný po husitském kazateli Janu Milíčovi,¹⁹³ studuje na gymnáziu v Praze. Jakožto nenápadný student pomáhal svému otci při organizaci odbojových akcí, působil nejčastěji jako spojka.

S parašutisty Gabčíkem a Kubišem se Zelenka schází již počátkem roku 1942. 6. ledna našli útočiště v jeho domě a seznámili ho s cílem své mise.¹⁹⁴ Zelenka o pobytu parašutistů uvědomil síť svých kontaktů za účelem spolupráce. Týkala se především Sokolů ze sokolské župy Barákovy a Kukaňovy i některých Zelenkových příbuzných. O hlavním úkolu operace však věděl jen on. Spolu s L. Vaňkem prověřil parašutisty. Vaňek však časem vytušil cíl operace a chtěl od jejího záměru upustit. Zelenka prý Vaňkovi na jeho obavy z represí následujících po „atentátu“ odpověděl: „*Souhlasit nemusíš. V tom případě se nám*

¹⁹⁰ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-37-6.

¹⁹¹ ATMTVS. Sokolský zpravodaj. Duchcov: 15. 10. 1946.

¹⁹² UHLÍŘ, J. B. *Sokol za Protektorátu*. s. 198.

¹⁹³ KOUKAL, Pavel. Významný pomocník atentátu na Heydricha působil na Teplicku. *Deník Směr*. 2005, (51).

¹⁹⁴ ČVANČARA, J. Ni zisk ni slávu. s. 23.

*klid' z cesty!*¹⁹⁵ Ne nadarmo bývá Zelenka ve zprávách gestapa označen za „náčelníka pachatelů atentátu“.¹⁹⁶ Přes doktora Břetislava Lyčku jim například zajistil dokumenty, včetně výjimky z pracovní povinnosti, sít' bytů, potraviny (a potravinové lístky), oblečení a zúčastňoval se také samotných příprav provedení akce. Do sítě bytů patřil například úkryt u Nováků z Podmokel. Byl také ve spojení s exilovou vládou díky vysílače bratří Brychových z Karlína.¹⁹⁷ V rámci skupiny Říjen vybírá osmičlenné vedení (např. Kubice, Novák, Pecháček), které se scházelo každých 14 dní a domlouvalo strategii v ukrývání celkem 12 parašutistů.¹⁹⁸ Zároveň zakládá lékařskou skupinu, ve které jsou spolupracující lékaři (Z. Hornof, B. Hron).

Účastní se téměř všech důležitých setkání a je jedním z těch, kteří pomohli rozhodnout o místě a času provedení akce. Jedno z potenciálních míst, vhodných k vykonání útoku, náhodně zvolil bývalý poslanec Josef Lanc ze severočeského Mostu. V jeho vile (ulice Pomezní¹⁹⁹) poblíž ulice V Holešovičkách, kudy projížděl Heydrichův automobil na cestě z Panenských Břežan na Hrad, se scházeli staří přátelé z pohraničí (mimo jiné i Jan Zelenka). Při jedné takové schůzce prý Josef Lanc vyslovil větu, která se později téměř zázračně vyplnila: „*Tady by stačila jedna rána a byl by v prčicích.*“²⁰⁰ Zatačku do ulice V Holešovičkách tedy na poradách o provedení akce prosadil právě Jan Zelenka (zamýšlel se také útok u Panenských Břežan, na Heydrichův vagón či nastražení výbušniny na cestě ad.). Díky Zelenkovu bývalému studentovi Františku Šafaříkovi, pracovníkovi na Pražském hradě, se parašutisté také dozvídají o přesných příjezdech a odjezdech Heydricha, což mělo zásadní podíl na úspěchu celé akce. Bezprostředně po jejím provedení se Zelenka schází s kolegou z práce L. Vojtěchovským. Ocítá se v tíživé situaci (Heydrich je po útoku stále naživu a je vyhlášeno stanné právo) a předává mu svůj post vedoucího školy. Stále však pomáhá parašutistům. Díky Petru Fafkovi jim zajišťuje útočiště v kostele sv. Cyrila a Metoděje (po jednáních s J. Sonnevendem a zástupci pravoslavné církve)²⁰¹, kde se již předtím ukrývali někteří odbojáři. Opět díky svým kontaktům obstarává sedmi parašutistům stravu a další suroviny (od řezníka Vosmíka či pekaře Kyncla²⁰²). Ty parašutistům dodávají

¹⁹⁵ ČVANČARA, J. *Někomu život, někomu smrt (1941-1943)*. s. 56.

¹⁹⁶ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 19.

¹⁹⁷ ČVANČARA, J. *Ni zisk ni slávu. Paměť a dějiny*. s. 24.

¹⁹⁸ WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 78.

¹⁹⁹ KOUKAL, Pavel. *Sokol nezapomene*. Teplice: 1992. s. 5.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ PADEVĚT, J. *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé*. s. 384.

²⁰² WALDAUF, J. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. s. 79.

Vlastimil Moravec či Josef Hanzl.

Dodnes není přesně známo, kdo rodinu Zelenkovu vyzradil. S velkou pravděpodobností však na jejich adresu přišlo gestapo po zradě Karla Čurdy. 17. července 1942 ve 4 hodiny²⁰³ ráno vtrhlo gestapo k Moravcovým, kteří bydleli v bytě naproti Zelenkovým. Zátahu si tedy Zelenkovi museli všimnout, avšak z dodnes neznámých důvodů se nepokusili o útěk. V poledních hodinách již tajná státní policie přišla na jejich adresu. Jan Zelenka se na poslední chvíli zamknul v koupelně, kde požil jed. Když ustala střelba do zamčených dveří, vyšel se střelnou ránou na ruce, řekl „*Tady jsem*“²⁰⁴ a zemřel. Jeho žena jed nepožila, přestože jej měla k dispozici, a byla zatčena jako dalších zhruba 80 spolupracovníků parašutistů, a to jen za jediný den.²⁰⁵ Jan Milíč se o zatčení své matky a sebevraždě svého otce dozvěděl ve škole od kamaráda z domu Jiřího Ruty a zvolil také dobrovolnou smrt. Skousl ampulku s jedem a jeho tělo bylo nalezeno v Husově háji v Záběhlicích.²⁰⁶ Jeho ostatky byly spolu s otcovými spáleny a vhozeny do hromadného hrobu na d'áblickém hřbitově. Františka Zelenková byla následně uvězněna a spolu s ostatními spoluorganizátory „atentátu“ 24. října 1942 popravena v KT Mauthausen.

5.2.2 Bedřich Kubice s manželkou

Bedřich Kubice se narodil 7. července 1900 ve Vídni²⁰⁷. Poté se s rodiči přestěhoval do Duchcova, kde obývali tzv. Český dům, který byl místem scházení Čechů z celého okolí, až do roku 1934, kdy se rodina odstěhovala. Rodina byla silně vlastenecky orientovaná a v tomto duchu chtěla vychovávat i svého syna. Protože v okolí Duchcova byly jen německé školy, musel Bedřich na českou školu chodit až do Loun. V Praze poté vystudoval učitelství a začal pracovat na duchcovské škole. Později se stal starostou duchcovského Sokola a jednatelem krušnohorské župy, proto často pobýval v Praze. Zde navázal úzké kontakty, které mu později posloužily při formování odbojového hnutí. Roku 1936 se oženil s Marií Lorenzovou a bydleli spolu v Duchcově „u bažantnice“.²⁰⁸ Seznámili se v Sokole, jehož byli oba členové. Marie byla aktivní sportovkyně a v roce 1928 se jako gymnastka zúčastnila IX. olympijských her v Amsterdamu²⁰⁹. Zastávala také pozici náčelnice duchcovského Sokola a

²⁰³ UHLÍŘ, J. B. *Sokol za Protektorátu*. s. 198.

²⁰⁴ ČVANČARA, J. Ni zisk ni slávu. *Paměť a dějiny*. s. 30.

²⁰⁵ Tamtéž. s. 31.

²⁰⁶ KOUKAL, Pavel. Jeho smrt byla hrdinstvím. *Duchcovské noviny*. 2013, 19(9), s. 17.

²⁰⁷ NA, PP 1941-1950. sign. 42/K-265/41.

²⁰⁸ KOUKAL, Pavel. Učitel Bedřich Kubice. *Duchcovské noviny*. 2010, 10,

²⁰⁹ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 19.

byla přebornicí Svazu Slovanského Sokolstva.

Během mobilizace je Bedřich jako rotmistr 5. pěšího pluku T. G. Masaryka poslán bránit jižní hranici Čech.²¹⁰ Domů se již nevrátil. Jako učitel dostal doporučení zůstat ve vnitrozemí. Zároveň byl po odstoupení pohraničí Německu na seznamu gestapa, a to zejména kvůli aktivitám podporujícím českou menšinu v oblasti a zřizování Českého domu. Manželka Marie z pohraničí narychlo uniká jen s nejn nutnějšími věcmi. Pro zbytek věcí ze svého dřívějšího bytu se vrací 4. prosince 1938 společně s paní Zelenkovou, Novákovou a manžely Kubátovými.²¹¹ Je však zadržena a vyslýchána gestapem. Později je propuštěna. Za Protektorátu je jmenovaná do pozice náčelnice Podbělohorské župy. Bedřich se v Praze ihned zapojuje do obranného výboru ČOS. V Praze v Tyršově domě vede úřadovnu krušnohorské župy, která je však následně oficiálně zrušena. Zde také našli manželé, společně s Janem Zelenkou, nakrátko ubytování ve Všehrdově ulici a poté Chotkově paláci v ulici Hellichově.²¹² Sami pak nabízejí pomoc a azyl uprchlíkům z pohraničí. Poté bydlí rodina natrvalo na Praze 3. v ulici Novodvorské č. 1.²¹³

Společně s Janem Zelenkou při okupaci v březnu 1939 Kubice ukrývá důležité sokolské dokumenty a část financí. Následně se stává důležitým členem skupiny JINDRA a pomáhá shánět potřebné věci a vybavení pro parašutisty. Ubytovává u sebe přechodně i Gabčíka. S představiteli skupiny Říjen se v utajení sházejí v Letenské ulici (č. 2)²¹⁴, kde sídlila Zemská školní rada a kde Bedřich Kubice později pracoval. V tomto době bydlely zároveň Marie Kovárníková a Ludmila Soukupová, které dělaly partnerky parašutistům Gabčíkovi a Kubišovi. Sem také přinášel František Šafařík zprávy o příjezdech a odjezdech Heydricha. Mimo jiné zde byl také Bedřich Kubice, po vyzrazení skupiny Říjen, 18. června 1942 zatčen gestapem.²¹⁵ Po mučení v Petschkově paláci byl poslán do vězení na Pankráci. Při vyšetřování jsou předvedeni i mnozí němečtí obyvatelé Duchcova, aby vypovídali o dřívějších aktivitách Bedřicha Kubice na Duchcovsku. 24. srpna 1942²¹⁶ je pak zatčena i jeho žena a oba jsou stanným soudem odsouzeni k trestu smrti. Byli převezeni do Terezína, kde se nakrátko setkali a následně byli transportováni do KT Mauthausen a zde popraveni 24. října 1942. Jejich jedenáctiměsíční syn Bedřich, narozený 14. září 1941, je jim odebrán.

²¹⁰ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 11.

²¹¹ Tamtéž. s. 11.

²¹² ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 8.

²¹³ NA, PP 1941-1950. sign. 42/K-265/41.

²¹⁴ ČVANČARA, J. Ni zisk ni slávu. *Paměť a dějiny*. s. 21.

²¹⁵ VÚA, fond MNO 1946, sign. 90 1/23-82.

²¹⁶ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 13.

Stará se o něj Bedřichova sestra Anna Kubátová s manželem²¹⁷, poté si nacisté přijdou i pro něj a je odeslán na převýchovu do internátu gestapa v Krči. 9. května 1945 byl svým strýcem z objektu zachráněn.

5.2.3 Anna a Miroslav Moravcovi

Miroslav Moravec se narodil 8. června 1905²¹⁸ v Ledvicích. Jeho otec Jan byl českým nacionalistou, který v době Rakouska-Uherska bojoval za vznik české školy v Duchcově a po zřízení Československa zde byl dokonce předsedou Revolučního národního výboru. Syn Miroslav pracoval jako obchodník a byl také velmi aktivní v ledvické sokolské jednotě a stal se jejím náčelníkem i starostou.²¹⁹ Zastupoval jednotu v župním předsednictvu sokolské župy Krušnohorské. Díky svému působení v Sokole se seznámil i s Annou, rozenou Hrodkovou (narozenu 26. července 1912²²⁰), která byla náčelnicí mosteckého Sokola a sokolskou závodnicí a kterou si později vzal za ženu. Kvůli vlasteneckým aktivitám této rodiny se ani jim nevyhnula vlna násilí rozpoutaná v září 1938. Dle vzpomínek bratra Jana Moravce Němci vtrhli do obchodu Miroslava Moravce. Bylo mu nadáváno do českého psa, byl surově zbit (sousedka si na něj údajně vzala sekeru) a jeho obchod byl vyrabován.²²¹ Následně se rodina musela do druhého dne vystěhovat z obsazeného pohraničí. Přestěhovali se poté k příbuzným do domu (č. 99) v Konojedech poblíž Prahy a zde se jim roku 1939 narodila dcera Anna.²²² Brzy začali působit ve skupině JINDRA. Byli v kontaktu, přes B. Kubiceho, s Janem Zelenkou, kterému pomáhali s hledáním úkrytu a sháněním potravin pro parašutisty (kvůli tomu Bedřich podnikal časté cesty do Prahy). V Konojedech ho navštěvují i Novákoví z Podmokel. Zároveň byl Miroslav členem uskupení S 21 B a navázal také kontakt s místní složkou komunistického odboje.

Miroslav Moravec byl po prozrazení členů skupiny JINDRA zatčen 18. července 1942 a Anna Moravcová 10 dní po něm.²²³ Převezení byli do Terezína a poté 22. října do Mauthausenu. Za spoluúčast při „atentátu“ zde byli popraveni 24. října 1942. Jejich tříletá

²¹⁷ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 15.

²¹⁸ NA, PP 1941-1950, sign. 42/M-113/6.

²¹⁹ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 26.

²²⁰ NA, PP 1941-1950, sign. 42/M-114/10.

²²¹ KURAL, V. *Sudety pod hákovým křížem*. s. 56.

²²² VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, č. j. 318683/95

²²³ VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, č. j. 1831/7

dcera Anna (později Kuželová) byla do roku 1945 poslána na převýchovu do zámku Jenerálka, Svatobořic a Plané. Ledvická jednota nebyla bohužel již nikdy obnovena.

5.2.4 Další pražští sokolští odbojáři

Dalším Zelenkovým kontaktem ze severozápadních Čech, působícím nyní v Praze a patřícím do skupiny Říjen, je například Terezie Kaliberová (roz. Veselá). Rodačka z Radnice u Rokycan, která však později působila v Teplicích. Byla mimo jiné členkou teplického Sokola a také Červeného kříže. Přemluvila ke spolupráci s odbojáři také kamarádku z Teplic Pavlu Vykoukovou.²²⁴ Terezie Kaliberová bydlela v Žerotínově ulici č. 49²²⁵ poblíž Zelenků, zajišťovala tak parašutistům žehlení a praní prádla. Pomáhala taktéž s tiskem časopisu *V boj* a ubytovávala Adolfa Opálku ze skupiny OUT DISTANCE. Zatčena byla díky výpovědi Vlastimila Moravce 26. června 1942 a následně byla popravena v Mauthausenu.²²⁶

Ilegálně činná byla také, již zmíněná, Pavla Vykouková (roz. Bechyňová) s manželem Pravoslavem Vykoukem z Teplic (ul. Školní 14).²²⁷ Pavla Vykouková byla teplickou sokolskou náčelnicí, Pravoslav byl do zrušení krušnohorské župy starostou trnovanského Sokola a pracoval jako podnikatel (v Teplicích vlastnil obchody na prodej oblečení, potravin a dalších komodit).²²⁸ Po zabrání pohraničí se manželé odstěhovali do Radotína. Byli začleněni do skupiny Říjen a s dalšími severočeskými sokoly se stýkali v kavárně Luxor. Zde se domluvilo, že bude rodina v květnu 1942 ukrývat A. Opálku. Manželé byli zatčeni 30. června 1942.²²⁹ Jejich děti Naděžda a Pravoslav byly umístěny do internačních táborů (například v Krči), kde setrvaly až do konce války. Manželé Vykoukovi byli drženi na Pankráci, poté v Terezíně, a nakonec byli popraveni v Mauthausenu.

Další rodačkou přímo z Teplic je Lýdie Holznerová. Po zabrání Teplicka se stěhuje do Prahy na Vinohrady a pracuje v nemocnici. Jelikož byla Židovka, plánovala vystěhování do Chile, to se však podařilo jen její sestře. Nadále tak se svou matkou zůstala v Protektorátu,

²²⁴ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 18.

²²⁵ VÚA, fond MNO 1946, sign. 90 1/23-82.

²²⁶ NA, PP 1941-1950, sign. 42/K-18/19.

²²⁷ VÚA, fond MNO, sign. 90 1/23-82.

²²⁸ ATMTVS. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. *Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945*. s. 32.

²²⁹ BOUŠKOVÁ, Pavlína. *27. května si připomínáme atentát na nacistu Heydricha* [online]. Regionální muzeum v Teplicích. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: https://zamek-teplice.cz/cz/aktuality/27-kvetna-si-pripominame-atentat-na-nacistu-heydricha?fbclid=IwAR1pODDh5eEIgLIvIVljxvODezX3_si76BgnRjAQVfwKoM-jUeyUOiU-hIQ

v roce 1941 si vzala doktora Jiřího Bondyho a žili spolu v ulici E. Krásnohorské.²³⁰ Stále je v kontaktu s dalšími rodáky ze severozápadních Čech kolem Jana Zelenky, nevíme však, zda je ilegálně činná. Během heydrichiády je zatčena a spolu s manželem odsouzena k trestu smrti pouze za nenahlášení informací o Gabčíkově kolu, které zapomněl na místě útoku na Heydricha (a bylo tak hlavní stopou nacistů při vyšetřování). Kolo bylo následně vystaveno na Václavském náměstí a promítáno ve všech kinech kvůli získání informací o pachatelích „atentátu“. Toto dámské kolo značky Moto Velo od J. Krčmáře z Teplic Lýdii původně patřilo.²³¹ Dostala jej k narozeninám od svého otce, ještě když bydlela v Teplicích (jejich byt v Dubské ulici téměř sousedil s prodejnou). V Protektorátu dle norimberských zákonů však kolo vlastnit nemohla, a tak jej darovala Vlastimilu Moravcovi. Toho důvěrně znala z jeho pobytu na Teplicku v roce 1936, kdy na čas žil u německé rodiny (v rámci prázdninové výměny, tzv. ferienaustauschu). Vlastimil kolo půjčil 27. května 1942 právě Jozefu Gabčíkovi. Lýdie tímto tedy předurčila sebe i své blízké k věznění a popravám, kvůli odhodlání nevyzradit své přátele. Spolu s ní byli zatčeni i příslušníci rodiny Bondyových (rodina Bergmanů a Holznerů). Věznění byli na Pankráci a v Terezíně, kde 21. července umírá Jiří Bondy patrně na následky mučení.²³² Umírá před popravou jako jediný z odsouzených v rámci operace Anthropoid, zřejmě kvůli jeho židovskému původu. V Mauthausenu 24. října 1942 je poté popravena v 21 letech Lýdie a taktéž rodiče se strýcem Jiřího (Alexandr a Hilda Bondyovi a Z. Bergman).

Zmínit si také zaslouží krušnohorští sokolové ze vzdálenějšího Děčína, již zmíněná rodina Novákových či Josef Hanzl s manželkou.

5.3 Sokolští krušnohorští odbojáři mimo Prahu

5.3.1 Václav Hejna

Narodil se 30. května 1913²³³ na Libochovicku. Studoval na Gymnáziu v Lounech. Poté absolvoval Učitelský ústav v Žatci, aby následně tuto profesi celoživotně vykonával. Učil nejdříve ve 30. letech v Chabařovicích a v Proboštově u Teplic, kde začal působil

²³⁰ NA, PP 1941-1950, sign. 42/B-101/8.

²³¹ BOUŠKOVÁ, Pavlína. *27. května si připomínáme atentát na nacistu Heydricha* [online]. Regionální muzeum v Teplicích. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: https://zamek-teplice.cz/cz/aktuality/27-kvetna-si-pripominame-atentat-na-nacistu-heydricha?fbclid=IwAR1pODDh5eEJgLVlVljxvODezX3_si76BgnRjAQVfwKoM-jUeyUOiU-hIQ

²³² NA, PP 1941-1950, sign. 42/B-101/8.

²³³ ABS, fond 141 SÚMV. sign. 141-342 12. s. 65.

v tamním Sokole. Později, po nuceném vysídlení z pohraničí, působil také v Sokole v Červeném Kostelci, kam se s manželkou Emilií přestěhoval za jejími rodiči. Emílii si Václav Hejna vzal roku 1936 a brzy se jim narodila dcera Milena. Učil nejprve ve škole ve Lhotě a poté v Červeném Kostelci. Veden je také jako poručík v záloze. Časem začíná být aktivní v ilegální skupině JINDRA, zejména v jejím menším uskupení S 21 B. Název skupiny znamenal písmeny buď jméno významného člena skupiny, Ladislava Satrana, a místo, ze kterého pocházel-Bohdačín či název „sokolská brannost“. Číslo značilo počet členů.²³⁴ Hlavní akcí této skupiny, operující v Podkrkonoší, bylo zajištění pomoci výsadku Silver A. Václav Hejna pomáhal vyhledávat byty a útočiště, např. pro parašutistu Potůčka (úkryt u Karla Ježka ze Dvora Králové) a také pomáhal s obsluhou vysílačky Libuše.²³⁵ Zejména se získáváním informací, které následně využíval Alfréd Bartoš při zasílání depeší do Londýna. Jedním z úkrytů této vysílačky byl lom Hluboká, dalšími místy pak byly škola v Bohdašíně a mlýn v obci Ležáky. Ty byly kvůli spolupráci ležáckých obyvatel s odbojáři 24. června 1942 srovnány ze země. Z celé obce přežily jen dvě děti. Zrada Čurdy zavedla gestapo také na stopu odbojářů z východních Čech. V bytě Alfréda Bartoše našlo stopy k dalším členům rozsáhlé odbojové sítě v této oblasti a ke konci června 1942 začalo zatýkat členy skupiny S 21 B. 1. července 1942 zatkli při vyučování v budově školy i Václava Hejnu.²³⁶ Při svém odchodu ze třídy údajně řekl: „*Bůh mi pomáhej! Buďte s Bohem.*“²³⁷ Přes mučení Václav Hejna žádné informace nevyzradil. Spolu s 15 dalšími členy skupiny je následně 9. července 1942²³⁸ popraven v Pardubicích na záměčku. Za spolupráci s výsadkem Silver A je popraveno 37 lidí z okolí Pardubic a 15 z Červeného Kostelce. Celkově se jednalo o zhruba 200 osob²³⁹. Přesto se jednalo o jeden z nejúspěšnějších výsadek, neboť splnil své cíle (navázání spojení s Londýnem a domácím odbojem).

5.3.2 Jaroslav Pešata

Na závěr se zmíním o význačném odbojářovi a duchcovském rodákovi Jaroslavu Pešatovi. Jeho odkaz bude vylíčen jen stručně, neboť si zaslouží širší probádání v rámci jiné práce tematicky se zabývající tzv. třetím domácím odbojem. Jaroslav Pešata byl zaměstnán

²³⁴ KOUKAL, P. *Sokolové proti Heydrichovi*. s. 38.

²³⁵ KOUKAL, Pavel. Učitel Václav Hejna se staral i o Libuši. *Deník Směr*. 2002, (161), s. 2.

²³⁶ NA, fond 114, sign. 114-10-1/2

²³⁷ KOUKAL, P. *Sokol nezapomene*. s. 9.

²³⁸ ABS, fond 141 SÚM, sign. 52-1-144. s. 20.

²³⁹ *Rok 1942 v českém odboji*. s. 120.

jako voják u 9. pěšího pluku²⁴⁰ a poté jako učitel. Taktéž byl činný v Sokolské župě Krušnohorské. Za války se zapojuje do odbojových hnutí v Sedlčanech a Sedleci. Spolu s Josefem Navrátilem (budoucím starostou Duchcova) je členem skupiny JINDRA a ke konci války pomáhá s osvobozením celého regionu. Následně se vrací na Duchcovsko, kde se stává župním náčelníkem. 2. dubna 1953 byl však zatčen StB při akci OKTÁVA²⁴¹ kvůli podezření z utváření odbojové sokolské skupiny na Teplicku. Během výslechů v Litoměřicích byl surově mučen (bit a namáčen do ledové vody). Na následky týrání (oficiálně na zánět ledvin) umírá 2 dny před zahájením procesu, který byl veden ještě s 15 dalšími teplickými odbojáři 8. a 9. března 1954.²⁴² Dle pitevního protokolu u něj byly posmrtně zjištěny čtyři smrtelné nemoci: tuberkulóza plic, zánět pohrudnice, ledvin a močového měchýře.²⁴³ Takto nakonec skončil poslední z hrdinných severočeských odbojářů, kterému se, jako jednomu z mála členů Sokolské Krušnohorské župy, podařilo přežít 2. světovou válku, avšak nakonec byl umučen vlastními krajaný.

6 Další odbojáři z Teplicka

Na Teplicku dále operovaly i osoby či skupiny nezařazené do dané odbojové sítě a uskupení operující samostatně. Jednou z těchto osob byl Antonín Gruncl, hudebník a učitel, který pocházel z Hostomic²⁴⁴. Taktéž byl značně veřejně činný, hrál například v ochotnickém divadle, kde se mimo jiné seznámil s Janem Podrackým. Ilegální aktivity vykonával následně na Libochovicku pod ON. Byl však v dubnu 1942 zatčen a po vypuknutí heydrichiády popraven. Dále zde působila skupina, německými úřady pojmenovaná jako „ilegální antifašistický kroužek“, která působila od Teplicka až po Děčínsko a byla napojena na osobu Otu Weila v Praze. Skupina se zaměřovala zejména na sabotážní akce a mezi její teplické členy patřili J. Engler z Proboštova, E. Hubner z Bohosudova, manželé Schusterovi z Trnovan, tepličtí F. Bund a F. Rohn či M. Grill z Proboštova.²⁴⁵

Poté také uskupení dramatiků, později pojmenované Weisse Rose²⁴⁶ (na památku německých odbojářů Schollových). Skupinu tvořili učitel E. Thorner, divadelník L. Bláha, M. Grill či F. Wettig, kteří se scházeli v teplickém divadle od roku 1940. Vyzrazena byla

²⁴⁰ VÚA, kvalifikační listina JP

²⁴¹ KOUKAL, Pavel. Zmařený život učitele Pešaty. *Duchcovské noviny*. 2009, 15(3), s. 22.

²⁴² KOUKAL, Pavel. Kdo byl Jaroslav Pešata. *Duchcovské noviny*. 2004, 10, s. 11.

²⁴³ ABS, fond 141 SÚM, sign. 52-1-144. s. 20.

²⁴⁴ NA, fond 114, sign. 114-10-1/2.

²⁴⁵ AM Ústí nad Labem, fond MěNVÚL. inv. č. 331, ilegální antifašistický kroužek, k. 17.

²⁴⁶ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a kol. *I oni byli proti*. Albis International, 2007. s. 114.

skupina až v roce 1943. Dalším, kdo si zaslouží zmínit, je uskupení tzv. „filatelistů“, které se scházelo v hostinci U Lesní brány a za účelem krytí se vydávalo za spolek filatelistů. V Trnovanech působily skupiny Klenner a skupina J. Stingla, v Dubí skupina Dick a v Hostomicích uskupení Andree Schomera.²⁴⁷ V Teplicích pak uskupení Wilhelminy Rubalové či řetenická (levicová) skupina K. Nachtmanna.²⁴⁸ Většina těchto skupin byla do konce roku 1942 rozbita gestapem a jejich představitelé uvězněni nebo popraveni.

Nesmíme zapomenout také na Julia Bartoška, který pocházel z Chrudimi, avšak kvůli práci svého otce se stěhuje do Duchcova. Ten zde zakládá 1. české reálné gymnázium. Syn následně pracuje například jako levicový reportér v zahraničí a zapojuje se jako interbrigadista do španělské občanské války. Již na škole se seznámil s Janem Podrackým, se kterým se sblížil. Podracký ilustroval Bartoškovy básně (např. *Slunce nad blátivým nebem*), zůstali v kontaktu i po přestěhování Bartoška do Prahy i při budování ilegální odbojové sítě.²⁴⁹ Julius Bartošek byl však již v létě 1940 zatčen a na 3 roky uvězněn. Ke konci války byl jakožto totálně nasazený nucen pracovat na zemědělské farmě v Lysolajích. Válku přežil a později se stává významným novinářem a publicistou píšícím pod pseudonymem Ilja Bart. Píše množství hodnotných básní a knih, některé také o svém uvěznění.²⁵⁰

V části Světce nazvané Lota Marie se roku 1873 narodil Vojtěch Preissig (bydlel zde také Podracký u rodiny své ženy). Stal se významným malířem a grafikem. Ilustroval například knihu *Broučci* od J. Karafiáta. Přestěhoval se do Prahy, poté Paříže a roku 1910 odjíždí do USA, kde mimo jiné podporuje myšlenku svobodného Československa, do kterého se vrací roku 1931. V roce 1938 díky svým kontaktům agituje za zachování Československa. Již před začátkem 2. světové války píše protirežimní letáky a zapojuje se se svou dcerou Irenou Bernáškovou (a dalšími rodinnými příslušníky) do vydávání časopisu *V boj* a dalších ilegálních tiskovin. Zatčen je 21. září 1940²⁵¹ na Spořilově. Po vynesení rozsudku drážďanského vrchního zemského soudu je uvězněn na téměř tři roky. Po vypršení trestu je však poslán do KT v Dachau, kde umírá na tyfus 11. června 1944.²⁵² Jeho dcera, význačná novinářka, je popravena v Berlíně (jako první česká žena).

²⁴⁷ RADVANOVSKÝ, Zdeněk a Václav KURAL. "Sudety" pod hákovým křížem. Ústí nad Labem: Albis International, 2002, s. 195.

²⁴⁸ KURAL, Václav a kol. *Sudety pod hákovým křížem*. Albis International, 2002. s. 294.

²⁴⁹ Interview s Věrou BARTOŠKOVOU, publicistkou a básníčkou. Duchcov 26. 3. 2022.

²⁵⁰ BART, Ilja. *Na gestapu*. Severočeské nakladatelství, 1975. s. 44.

²⁵¹ VLČKOVÁ, Lucie, BROŽEK, Aleš a kol. *Vojtěch Preissig ze Světce do světa*. Duchcov: Kapucín, 2014. s. 132.

²⁵² Tamtéž. s. 135.

František Tržický se narodil v Duchcově 18. června 1903.²⁵³ Studoval na české škole v Duchcově, poté se v roce 1912 přestěhoval do Berouna a následně přešel do Prahy na práva. Díky jeho kvalitám v tomto oboru po ukončení studií vykonával nejdříve pozici soudce u Krajského soudu v Praze a později se stal státním návladním na Státním zastupitelství v Praze. Vstoupil do sociální demokracie a přestěhoval se do Plzně. Za své válečné ilegální aktivity na Plzeňsku a Budějovicku byl zatčen gestapem a po dobu 3 let vězněn na Pankráci, v Gollnowě, Hamburku a Waldheimu.²⁵⁴ Strasti války přežil a v květnu 1945 se pěšky vrátil do rodného Duchcova. Jako významný právník se účastnil z funkce prokurátora Národního soudu procesů s válečnými zločinci v Československu. Následně byl i přítomen při Norimberském procesu s Hermannem Göringem. Po válce za zásluhy v boji proti nacismu získal (spolu s Antonínem Sochořem) titul „Čestný občan města Duchcova“. Byl však poté obžalován F. Kreslem za válečné styky s Němci a pochybení při soudu s konfidentem L. Malým.²⁵⁵ Také nesouhlasil s únorovými událostmi roku 1948, a tak byl propuštěn ze státních funkcí. Bydlel v Praze 6 a žít se musel například jako dělník v lese nebo na stavbě. Státní bezpečností byl roku 1954 zatčen, obviněn z vedení ilegálního uskupení sociální demokracie a odsouzen na 25 let vězení.²⁵⁶ Amnestován byl po deseti letech a roku 1966 i rehabilitován. Pracuje poté jako tramvajový průvodčí v Praze. Za normalizace je však nadále monitorován StB (pomocí odposlechů) jako protistátní osoba kvůli jeho účasti na znovuvybudování sociální demokracie v roce 1968.²⁵⁷ František Tržický umírá 15. listopadu 1993, jeho vnukem je současný politik Martin Starec.

Závěr

Ve výše uvedené práci jsem se snažil charakterizovat odbojové hnutí v severozápadních Čechách prostřednictvím významných i méně známých odbojářů pocházejících či působících na Teplicku a v blízkém okolí. Zmíněny byly krátce jejich předválečná působení a následně jejich ilegální aktivity. Jednotlivá uskupení, do kterých patřili, ideové zařazení, konkrétní ilegální činnost, kontakty s jinými odbojovými celky, významné události ovlivňující jejich fungování a podmínky, které měly pro vedení protinacistického odboje. Odboj byl na Teplicku charakteristický zapojením především

²⁵³ ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-167-32.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ ABS, fond 2M, odbor politického zpravodajství MV, sign. 11189.

²⁵⁶ ABS, fond 2M, odbor politického zpravodajství MV, sign. 10494.

²⁵⁷ ABS, fond Správa zpravodajské techniky – svazky (ZT), H-12417.

prostých občanů, často bez vojenského výcviku či významnějšího společenského postavení (většina opoziční inteligence byla v pohraničí z dob před Mnichovem veřejně známá a byla systematicky zatýkána). I kvůli tomu zůstává Říšská župa Sudety, co se týče ilegální činnosti, poměrně klidným územím. Rychlé odsouhlasení Mnichovské dohody a zábor pohraničí byly také příčinou toho, že se během prvního říjnového týdnu roku 1938 nestačila v Podkrušnohoří zformovat žádná odbojová síť. Na své předešlé působení navázali jen sudetoněmečtí antifašisté. Dalším negativním prvkem pro vedení odbojové činnosti byla převládající německá většina, která otevřeně podporovala nacistický režim. Tato podpora ustává až s blížícím se koncem války. Za celou dobu okupace tak na Teplicku nedochází k ozbrojenému odporu až do května 1945. Skupiny jsou převážně méně organizované, fungují na bázi malých skupinek (často po šesti, např. uskupení M. Kršňákové) s často blízkými kontakty mezi členy (jedná se často o příbuzné či přátele, např. ze Svazu mladých u tzv. Müllerovy skupiny šesti). Později se napojují na pražské (či drážďanské) vedení, např. na ÚVOD či komunisté na ilegální ÚV KSC. Mimo komunistické odbojáře, kterých je většina (výběrem H. Lindnerová a J. Podracký) zatýkána na konci roku 1941, trvá působení sudetoněmeckých antifašistů a ÚVODu v Podkrušnohoří až do konce války. Přesto odbojová aktivita v roce 1941 ustává a až do roku 1944, kdy na území bývalého Československa vstupuje Rudá armáda, se nedaří takto větší odbojovou síť v regionu obnovit. O stabilnější situaci v Říšské župě Sudety než v Protektorátu (co se týče rezistenčních aktivit) svědčí například výstavby zajateckých táborů nebo také mírnější režimní restriktce odpovídající nižší protistátní aktivitě. V pohraničí není vyhlášen výjimečný stav, ani heydrichiáda a trestnou činností se zabývají říšské soudy.

Jak bylo zmíněno výše, o organizovanějším odboji můžeme v tomto regionu mluvit až od přelomu roku 1939–40, kdy do Podkrušnohoří začínají pronikat protektorátní odbojové struktury a je založen ÚVOD–Krušnohoří. Ještě dříve v oblasti působí sdružení Lipových bratří, kteří ilegální aktivity provádějí před okupací pohraničí v Sasku, a to již od nástupu A. Hitlera k moci. Po okupaci českého pohraničí díky stykům se sudetskými antifašisty rozšířili své působení i na toto území. Ilegální odboj tedy v oblasti (po obsazení pohraničí Němci) nezačíná tzv. „na zelené louce“, nýbrž navazuje na aktivity německých antifašistů ze 30. let.²⁵⁸

Největší množství odbojářů je na Teplicku aktivních v rámci komunistické strany.

²⁵⁸Rok 1942 v českém odboji. s. 61.

A to přesto, že kvůli paktu Molotov–Ribbentrop z roku 1939, dohodě o neútočení s Německem a po rozdělení Polska, bylo jejich protinacistické zaměření dosti otřeseno. Jejich odbojová aktivita tak vrcholí relativně pozdě, v létě 1941, po útoku na SSSR. Kromě Müllerovy skupiny, na Teplicku působí ještě uskupení z Duchcova a Oseka (Český revoluční národní odboj) a na Chabařovicku skupina M. Kršňákové. Ke konci války dochází k 2. vlně aktivity komunistických odbojářů v regionu, která vyvrcholila zakládáním národnostně i ideově smíšených RNV. Těmi vyvrcholila spolupráce jednotlivých odbojových struktur bez ohledu na národnost, přesto, že se v nich již komunisté snažili získat výsadní postavení. Po konci války bohužel došlo k dehonestaci zásluh německých antifacistů a veřejnému lynči, který donutil mnohé k odchodu z Československa.

Co se týče ilegálních aktivit, komunistické skupiny i uskupení německých antifacistů se zejména soustředí na výběr finančních příspěvků pro financování rodin postižených nacistickými restrikcemi, na distribuci letáků či sběr informací. Obdobně tomu je i u skupiny Bohumila Bachury, která je však lépe organizovaná a mezi členy jsou volnější vazby (každý, kromě vedení, zná maximálně jen 2 další členy). Proto i přes zatčení pražského vedení v roce 1942 funguje v ústeckém regionu až do konce války. Podílí se také na sabotážích, kontaktech s vězni, demoralizačních akcích, zpravodajské činnosti, která je naplno využita při bombardování Ústí nad Labem v dubnu 1945. Zajímavostí je, že zprvu o sobě jednotlivá odbojová uskupení nemají ponětí a kontakty začínají navazovat až v půlce roku 1941. Dochází poté ke spolupráci skupiny H. Lindnerové s ÚVODem Krušnohoří i se sociálními demokraty okolo L. Pölza (kteří díky spolupráci s ÚVODem např. zachránili ústecká zdymadla). Dochází také k personálnímu překrývání jednotlivých odbojových struktur. Můžeme to pozorovat např. u F. Tomana, člena ÚVODu i skupiny L. Pölza. Nejvíce je to však příznačné u komunistického odboje a německých antifacistů. Jednotlivé skupiny a členství v nich se překrývají či jsou „uměle“ utvořeny až následně při soudních procesech. Můžeme to vidět například u Herty Lindnerové, která jakožto sudetoněmecká antifacistka byla činná ve skupině Lipových bratří i v rámci komunistického odboje.

Kromě odbojových hnutí na Teplicku se druhá pomyslná část práce zabývá odbojovou činností osob pocházejících z tohoto regionu, ale působících na jiných místech Protektorátu. Výběrem V. Hejna s uskupením S21B ve východních Čechách, K. Aksamit na Berounsku, E. Lammel na Ostravsku či F. Tržický na jihu Čech. Největší pozornost je však věnována sokolům ze Sokolské župy Krušnohorské–Kukaňovy, kteří i díky zrušení této župy po záboru pohraničí unikli nacistickým represím a v Praze napomohli k provedení operace

Anthropoid. Vyličen byl jejich podíl na formování organizace JINDRA a zejména skupiny Říjen, zajišťování úkrytů, potravin a dalšího zázemí parašutistům, především díky kontaktům a organizačním schopnostem Jana Zelenky, který je právem označován za „generálního ubytovatele parašutistů“²⁵⁹. Zmíněny byly i další osoby a rodiny ze severozápadních Čech, které měly zásluhu na provedení úspěšného útoku na R. Heydricha. Terezie Kaliberová, rodina Bondyových, Kubicových a další. Ať se jednalo o shánění potřebných věcí, naplánování místa útoku, zajištění úkrytu v kostele Cyrila a Metoděje či jen zapůjčení jízdního kola. Většina za to zaplatila životem 24. října 1942 v KT Mauthausen.

Věřím, že jsem svou prací pomohl přiblížit téma domácího odbojového hnutí v mém rodném regionu, a to zejména prostřednictvím osudů jednotlivých osobností, odbojově činných v této lokalitě a případně na jiných místech v Protektorátu. Doufám, že jsem zároveň poukázal na často veřejně či umělecky činné osobnosti Teplicka, které byly okolnostmi donuceny přejít do ilegality a jejichž činy byly téměř zapomenuty. Závěrem bych rád vyzdvihl aktivitu Herty Lindnerové, která působila ve vícero německých antifašistických i komunistických ilegálních skupinách, a další členy z tzv. „skupiny šesti“, kterým bylo při jejich popravě v Plötzensee lehce přes 20 let. Nelze vynechat ani Bohumila Bachuru, který řídil činnost ÚVODu–Krušnohoří v bývalém pohraničí a sám se naplno zapojil do mnoha dalších odbojových akcí v hlavním městě. Opomenout nelze ani E. Lammela a K. Aksamitu, rodáky z Teplicka, kteří dosáhli významných postů v rámci ilegální ÚV KSČ. Dramatický osud byla připraven také pro rodinu Kubicových, Vykoukových, Moravcových a jejich děti, které jim byli po smrti odebrány a poslány na převýchovu do internátů. Mnohé se poté zasloužily o udělení Československého válečného kříže in memoriam jejich padlým rodičům.²⁶⁰ Působivý je taktéž život Jana Podrackého, slibného umělce a architekta, jehož odkaz nebyl dostatečně doceněn kvůli obavám komunistického režimu z poškození Fučíkovské legendy. V neposlední řadě musí být zmíněn Jaroslav Pešata, který přežil válku, avšak zemřel na následky komunistického věznění. A je zde spousta dalších osobností ze severozápadních Čech, jejichž osudy a hrdinské činy budou, doufám, touto prací připomenuty.

²⁵⁹ UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol za Protektorátu*. Praha: 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. s. 198.

²⁶⁰ VÚA, fond MNO 1946, sign. 90 1/23-82.

Seznam zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

ATMTVS – Archiv Tyršova muzea tělovýchovy a sportu

ATUS – Dělnický sportovní a tělovýchovný spolek

ČOS – Československá (Česká) obec sokolská

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSR – Československá republika

DAF – Deutsche Arbeitsfront

DSAP – Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei)

Gestapo – Geheime Staatspolizei

Komsomol – Komunistický svaz mládeže (KOMunističeskij SOjuz MOLOděži)

KT – koncentrační tábor

MNO – Ministerstvo národní obrany

NA – Národní archiv Praha

NSDAP – Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei

NÚT – Neštěmice, Ústí, Tuchomyšl

ON – Obrana národa

OSVO – Obec sokolská v odboji

PÚ – Politické ústředí

PVVZ – Petiční výbor Věrní zůstaneme

RNV – Revoluční národní výbor

SA – Sturmabteilung

SdP – Sudetendeutsche Partei

SDTJ – Svaz dělnických tělocvičných jednot (taktéž DTJ)

SPD – Sociálnědemokratická strana Německa (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)

SS – Schutzstaffel

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

USA – Spojená státy americké

ÚV KSČ – Ústřední vedení Komunistické strany Československa

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

VÚA – Vojenský ústřední archiv

ZNV – Zemský národní výbor

Seznam pramenů a literatury

Prameny a archivní dokumenty:

Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 141 SÚMV, Inv. č. 141-313-1/13.

ABS, fond 141. Sign. 141-514-7.

ABS, fond 141 SÚMV. Sign. 141-364-1.

ABS, fond 141 Německé soudy v Říši, sign. 141-558-3.

ABS, fond 141 SÚMV. Sign. 302-31-8.

ABS, fond 141 SÚMV. Sign. 141-525-9.

ABS, fond 141 SÚMV. Sign. 141-500-11.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 325-76-3.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 325-76-1.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-510-17.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-558-3.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-37-6.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-342-12.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 52-1-144.

ABS, fond 141 SÚMV, sign. 141-167-32.

ABS, fond Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-299.

ABS, fond 2M, odbor politického zpravodajství MV, sign. 11189.

ABS, fond 2M, odbor politického zpravodajství MV, sign. 10494.

ABS, fond Správa zpravodajské techniky – svazky (ZT), H-12417.

Archiv města Chabařovice, rozsudky nad účastníky protifašistického odboje 1942-5, k. 66.

AM Chabařovice, ilegální činnost proti říší, k 66.

Archiv města Ústí nad Labem, žádost o vyřízení státního občanství (antifaš.) na dole Gustav, inv. číslo 330, k. 17 1945.

AM Ústí nad Labem, fond MěNVÚL, inv. č. 331, ilegální antifašistický kroužek, k. 17.

AM Ústí nad Labem, fond MěNVÚL, inv. č. 2695, seznam antifašistů z Trmic, k. 49.

AM Ústí nad Labem, seznam antifašistů z Předlic, fond MěNVÚL, inv. číslo 2660, k. 47.

AM Ústí nad Labem, protokol o záchraně labských mostů 1945, fond ONV, inv. č. 775, k. 111.

AM Ústí nad Labem, soupis antifašistů s udáním konkrétního odboje, fond MěNVÚL, inv. č. 323, k. 17.

Archiv Tyršova muzea tělovýchovy a sportu. Sokolská župa Krušnohorská-Kukaňova. Vzpomínky na své umučené a padlé 1939-1945. Ústí nad Labem: 1946.

ATMTVS, fond Sokol. k. 151.

Národní archiv Praha, sign. 110-5/57/60.

NA, PP 1941-1950. sign. 42/K-265/41.

NA, PP 1941-1950, sign. 42/K-18/19.

NA, PP 1941-1950, sign. 42/B-101/8.

NA, PP 1941-1950, sign. 42/M-113/6.

NA, PP 1941-1950, sign. 42/M-114/10.

NA, fond 114, sign. 114-10-1/2.

Státní oblastní archiv Litoměřice, matrika o narození obec Košťany 1889 – 1897, inv. č. 3678, sign. 76/2.

Státní oblastní archiv Litoměřice, matrika o narození, inv. č. 294, sign. 105/18.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO 1946, sign. 90 1/23-82.

VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, č. j. 318683/95

VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, č. j. 1831/7

VÚA, Osobní spis účastníka národního boje, čj. 92596/47.

VÚA, fond 48, inv. č. 14.

VÚA, fond 48, inv. č. 17.

VÚA, fond Sběrka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68., kar. 7.

VÚA, fond Sběrka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 69., kar. 7.

VÚA, fond Sběrky nacistických procesních spisů čs. občanů, spis č. 6J 104/42, inv. č. 68/7, k. 7.

VÚA, fond Sběrka osob-Lindnerová Herta.

VÚA, kvalifikační listina Jaroslava Pešaty

Kroniky, paměti a deníky:

PIFFL, Alfred. *Kronika města Ústí nad Labem za válečná léta 1938-1945*. Ústí nad Labem: 1947. AM Ústí nad Labem.

PODRACKÝ, Jan, KOUKAL, Pavel ed. *Zahrada s pěšinkou k věčnosti*. Duchcov: Kapucín, 2013. ISBN: 80-8646-755-4.

TOMAN, František. *Nálety na Ústí nad Labem, Chlumeck a Telnici za druhé světové války*. In Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983.

TOMAN, František. *Odbojová skupina Bohumila Bachury Úvod-Krušnohoří v Ústí nad Labem*. In Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983.

Edice dokumentů:

UHLÍŘ, Jan Boris ed. Sokolská odbojová organizace JINDRA. Závěrečná zpráva gestapa. In *Soudobé dějiny*. 2001, 8(4), s. 706. (přeložení originálu nacházejícího se v AMV-f. 144, k. 344/1 - č. 142/42 g)

Literatura:

BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a obyvatelstvo 1938-45*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1986.

ČERNÝ, Václav. *Křik Koruny České. Paměti 1938-1945*. Brno: Atlantis, 1992. ISBN: 80-7108-059-4.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt (1941-1943)*. Praha: Laguna, 2002. ISBN: 978-80-86274-80-5.

ČVANČARA, Jaroslav. *Ni zisk ni slávu. Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2012, (2).

KAISEROVÁ, Kristina, KAISER, Vladimír a kol. *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: 1995. ISBN 80-901761-5-1.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a kol. *I oni byli proti*. Albis International, 2007. ISBN: 978-80-86971-48-3.

KOUKAL, Pavel. *Sokol nezapomene*. Teplice: 1992.

KOUKAL, Pavel. *Sokolové proti Heydrichovi*. Duchcov: Kapucín, 2002. ISBN: 80-86467-01-5

KROUPA, Vlastislav a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1998.

KURAL, Václav a kol. *Sudety pod hákovým křížem*. Albis International, 2002. ISBN 80-86067-66-1.

NOSÁLEK, Petr. *Místa paměti národa: průvodce po místech spojených s událostmi 2. světové války*. Brno: 2015. ISBN: 978-80-7462-827-6.

MOTL, Stanislav. *Válka před válkou*. Rybka Publishers, 2015. ISBN: 978-80-87950-21-0.

OKURKA, Tomáš a kol. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích*. Ústí nad Labem: 2008. ISBN: 978-80-86475-18-9.

PADEVĚT, Jiří. *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé*. Praha: Academia, 2018. ISBN: 978-80-200-2926-3.

Rok 1942 v českém odboji. Sborník příspěvků z vědecké konference. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1999. ISBN: 80-7005-031-4.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Academia, 1991. ISBN: 80-200-0328-2.

SVITÁKOVÁ, Jindra. *70. výročí operace Anthropoid*. Anlet, 2011. ISBN: 978-80-260-1155-2.

TOMÁŠEK, Dušan. *Šest životů*. Severočeské nakladatelství, 1977.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol proti totalitě*. Praha: 2001. ISBN: 80-86317-11-0.

VLČKOVÁ, Lucie, BROŽEK, Aleš a kol. *Vojtěch Preissig ze Světce do světa*. Duchcov: Kapucín, 2014. ISBN: 978-80-86467-58-0. s 132.

WALDAUF, Jan. *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky*. Atelier IM Luhačovice, 2007. ISBN: 978-80-85948-67-7.

Novinové články:

BRANDL, Petr. Spoluorganizátor atentátu. *Revue Teplice*. 1975, 3(75), s. 3. ISSN 0231-6366.

JANČÁRKOVÁ, Miluše. Sokol vzpomíná. *Radnice města Krupky*. Krupka: prosinec 2004, s. 9. ISSN nenalezeno.

KOUKAL, Pavel. Jeho smrt byla hrdinstvím. *Duchcovské noviny*. 2013, 19(9), s. 17. ISSN nenalezeno.

KOUKAL, Pavel. Kdo byl Jaroslav Pešata. *Duchcovské noviny*. 2004, 10, s. 11. ISSN nenalezeno.

KOUKAL, Pavel. Malíř a architekt Jan Podrácký. *Duchcovské noviny*. 2013, 19, s. 19. ISSN nenalezeno.

KOUKAL, Pavel. Odkaz Karla Aksamita je stále živý. *Revue Teplice*. 1984, 16 (6), s. 16. ISSN 0231-6366.

KOUKAL, Pavel. Plötzensee 1943. *Revue Teplice*. 1989, 15(3), s. 8. ISSN 0231-6366.

KOUKAL, Pavel. Pocta organizátorovi odboje Bohumilu Bachurovi. *Deník Směr*. 1999, 251(7), s. 366. ISSN 1214-8563.

KOUKAL, Pavel. Popravy Severočeňů v Berlíně. *Teplický deník*. 2013, (80), s. 9. ISSN 1802-0720.

KOUKAL, Pavel. Splátka dluhu hrdinovi odboje Bohumilu Bachurovi. *Deník Směr*. 1995, 22, s. 8, ISSN 1214 – 8563.

KOUKAL, Pavel. Učitel Bedřich Kubice. *Duchcovské noviny*. 2010, 10, ISSN nenalezeno.

KOUKAL, Pavel. Učitel Václav Hejna se staral i o Libuši. *Deník Směr*. 2002, (161), s. 2. ISSN

KOUKAL, Pavel. Vedoucí českého národního odboje. *Duchcovské noviny*, 2013, 19(6), s. 23. ISSN 1214 – 8563.

KOUKAL, Pavel. Významní odbojoví pracovníci z Teplicka měli kulatá výročí. *Deník Směr*. Teplice, 2005, 28. ISSN 1214 – 8563.

KOUKAL, Pavel. Významný pomocník atentátu na Heydricha působil na Teplicku. *Deník Směr*. 2005, (51). ISSN 0231-6366.

KOUKAL, Pavel. Zapomenutí hrdinové-manželé Kubicovi. *Duchcovské dějiny*. 2012, 18, s. 20. ISSN 0231-6366.

KOUKAL, Pavel. Zmařený život učitele Pešaty. *Duchcovské noviny*. 2009, 15(3), s. 22. ISSN nenalezeno.

LANER, E. Zpráva od Lipových bratří. *Sächsische Zeitung*, In Muzeum Teplice.

MRÁZKOVÁ, Dagmar. Vzpomínáme na Hertu Lindnerovou. *Radnice města Krupky*. 2010, (12). s. 15. ISSN nenalezeno.

Internetové zdroje:

BOUŠKOVÁ, Pavlína. 27. května si připomínáme atentát na nacistu Heydricha [online]. Regionální muzeum v Teplících. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: https://zamek-teplice.cz/cz/aktuality/27-kvetna-si-pripominame-atentat-na-nacistu-heydrycha?fbclid=IwAR1pODDh5eEIgLIVlVljxvODEzX3_si76BgnRjAQVfwKoM-jUeyUOiU-hIQ

ČVANČARA, Jaroslav. Pátek třináctého [online]. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, (2), s. 100. [cit. 17.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1402/100-110.pdf>

Dokumentace popravených Čechoslováků za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.2.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/>

Herta Lindner: Život v českoněmeckém odboji [online]. Step21. 2008, s. 22. [cit. 27.2.2022]. Dostupné z:

http://www.step21.de/uploads/tx_templavoila/080123_WF2_zeitung_Komplett_FINAL.pdf

Popraveni v Plötzensee dle národnosti v letech 1933 až 1945 [online]. In Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 27.1.2022]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/popraveni-v-ploetzensee-dle-narodnosti-1933-1945/>

Kvalifikační práce:

OLIBERIUS, Vít. *Plzeňský odboj za druhé světové války*. Plzeň, 2019. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol za Protektorátu*. Praha: 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

Interview:

Interview s Věrou BARTOŠKOVOU, publicistkou a básnířkou. Duchcov 26. 3. 2022.

Interview s Miluší JANČÁRKOVOU, starostkou T.J. Sokola Bohosudov. Krupka 12. 12. 2021.

Přílohy²⁶¹

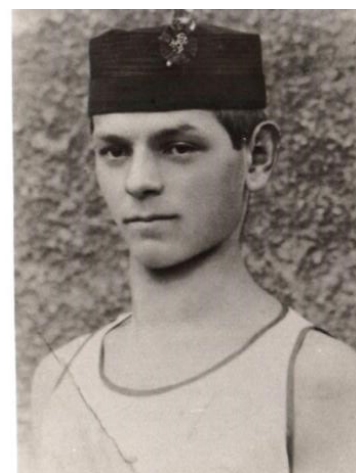
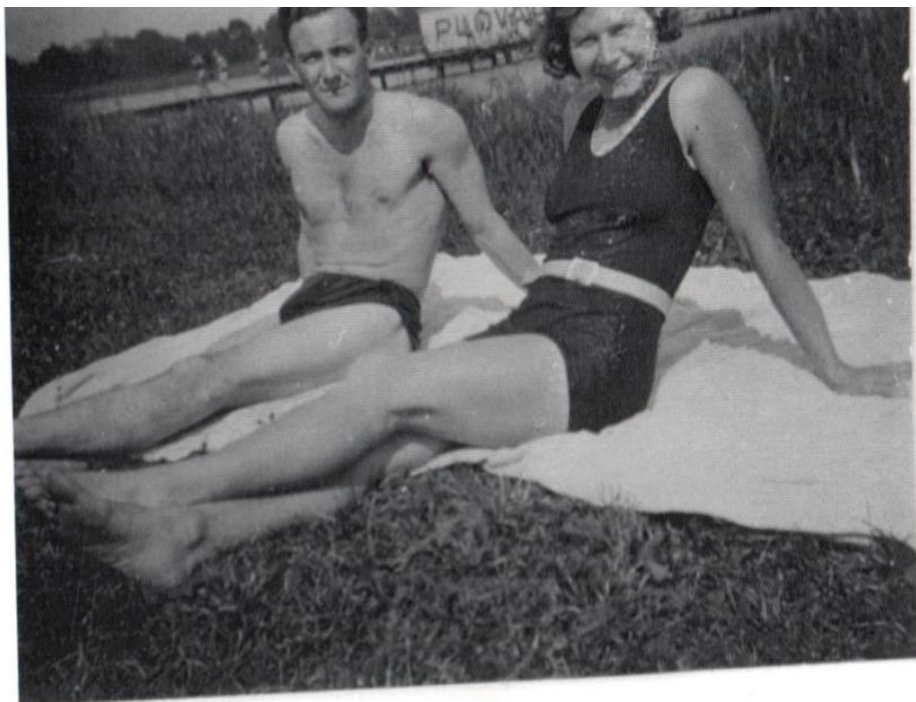
Jaroslav Pešata (1. z prava), osobní archiv paní Bartoškové

Bedřich Kubice, osobní archiv paní Bartoškové

B. Kubice s manželkou, osobní archiv paní Bartoškové

Miroslav Moravec, osobní archiv p. Bartoškové

²⁶¹ Archiv Krušnohorské župy Kukaňovy Duchcov, osobní archiv p. Bartoškové a osobní sbírka p. Jančárkové

Marie Kubicová s manželem, osobní archiv p. Bartoškové

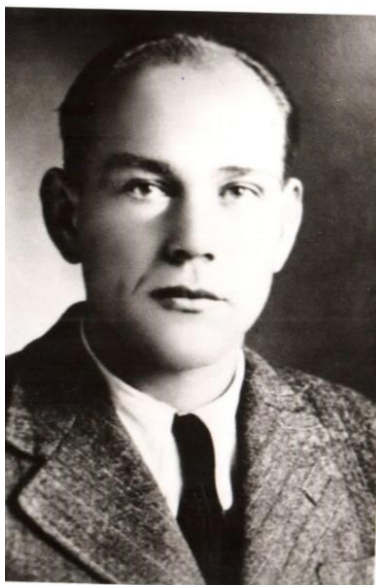

Otta Král, osobní archiv p. Bartoškové

Františka Zelenková, osobní archiv p. Bartoškové

Jan Milič Zelenka, osobní archiv p. Bartoškové

Marie a Bedřich Kubice, osobní archiv p. Bartoškové

Václav Hejna, osobní archiv p. Bartoškové

Jan Podracký, osobní archiv p. Bartoškové

Rodina Novákových, osobní archiv p. Bartoškové

Marie Kubicová, osobní archiv p. Bartoškové

X. všesokolský slet, průvod krušnohorské župy před Národním divadlem, nejbliže Jan Zelenka, osobní archiv p. Bartoškové

Bedřich Kubice a Anna Moravcová, osobní archiv p. Bartoškové

Župní slet v Duchcově 1938, osobní archiv p. Bartoškové

Pamětní deska na škole v Háji, osobní archiv p. Bartoškové

Jan Zelenka, osobní archiv p. Bartoškové

Župní slet v Duchcově (vpravo Jan Zelenka) a Trnovanský Sokol, sraz v roce 1939 v Praze (Jan Zelenka ve spodní řadě úplně vlevo, osobní archiv p. Bartoškové)

Bohumil Bachura, osobní archiv p. Jančárkové

Jan Zelenka (před školou v Hájí), osobní archiv p. Bartoškové

Jan Zelenka, osobní archiv p. Bartoškové

Herta Lindnerová s lyžemi a rodiči Agnes a Heinrichem, Regionální muzeum Teplice, https://zamek-teplice.cz/cz/vyroci_Herta

VÚA, fond Sběrka osob-Kršňáková Marie, sign. 1134

VÚA, fond Sběrka nacistických procesních spisů čs. občanů, sign. 68, kar. 7.

VÚA, kvalifikační listina Jaroslava Pešaty

Karel Aksamit s manželkou,
VÚA, inv. č. 18/2, k. 9.